

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра фольклористики**

**ВЕСТИМЕНТАРНИЙ КОД У ФОЛЬКЛОРІ
ТА ПОБУТОВИХ КОНТЕКСТАХ
ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату
освітньої програми
«Фольклористика, українська
мова і література та іноземна»,
спеціальності – 035 Філологія (спеціалізація
035.09 Фольклористика)
Софії Володимирівни АНДРУЩЕНКО
Науковий керівник:
д.філол.н., доц. Олеся НАУМОВСЬКА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри фольклористики
№ ___ від «___» _____ 2024 року
завідувачка кафедри _____ (підпис)
д.філол.н., доц. Олеся НАУМОВСЬКА

КИЇВ 2024

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі здійснено різностороннє дослідження вестиментарного коду локальної зони північно-східного Поділля. Її метою стало з'ясування особливостей семантики та прагматики одягових знаків у локальному фольклорі, контекстів виготовлення й побутування традиційного вбрання регіону. У першому розділі розглядається історіографія вивчення одягу у фольклорі відповідно до різних етапів розвитку фольклористичної науки та до методології фіксування етнографічних даних та їх інтерпретації. Одним з аспектів вивчення став статистичний аналіз щодо ремісників вестиментарної інфраструктури, представників традиційного способу виготовлення різних елементів вбрання та текстилю, які творили середовище їх обігу, закріплення в побуті та усній творчості. Також подібним чином було проаналізовано матеріали збірок фольклору досліджуваного нами перехідного регіону між Київщиною та Поділлям і здійснено спробу систематизації вестиментарних згадок у текстах за жанровою системою, гендерним принципом та за типом образу. В результаті цього віднайдено деякі закономірності фіксування реальних етнографічних явищ у фольклорі, проаналізовано смислове навантаження поширених образів та символів у текстах та історичні контексти появи таких явищ і образів.

Ключові слова: *фольклористика, вестиментарний код, Київщина та Поділля, локальна культура, одяг, народні ремесла*

ABSTRACT

In the qualification work was carried out a mixed research about the vestimentary code of the Northern-East Podillia local zone. The purpose of the study was the clarifying of features of semantics and pragmatics of vestimentary signs in folklore; also the clarifying of some contexts of creation and existence of the local folk costume. There is a historiography of the previous studies of wearing in the first

chapter. This information we are divide according to different stages of development of the folkloristic science, methodologies of folk recording and interpretations of a folklore. The statistical analysis of craftsmen of a vestimentary infrastructure was become the one of the researching aspects, and also there was analysis of representatives of a traditional way of making some different elements of a garment and a textile. Because that people were creating the circulation environment of that things, their memorization and joining oral folk culture. We likewise analyzed the materials of some folk texts collections from researching transition area between Kyiv Region and Podillia. After that we made an attempt to systematize the list of vestimentary mentions in the folk texts by the genre, the gender and the type of a word picture. As a result, we find some patterns of fixing the real ethnographic phenomenon in folklore; we analyze the semiotics of popular folk word pictures and symbols, and, also, we studied some historical contexts of appearing this images and phenomenon.

Key words: *folkloristics, vestimentary code, Kyiv Region and Podillia, local culture, cloth, folk crafts*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕСТИМЕНТАРНОГО КОДУ У ФОЛЬКЛОРІ	9
1.1. Одяг північно-східного Поділля у наукових студіях	9
1.2. Історія дослідження вестиментарного коду у фольклорних текстах та обрядовості	14
Висновки до Розділу I	17
РОЗДІЛ II. ЛОКАЛЬНІ КОНТЕКСТИ ПОБУТУВАННЯ ВЕСТИМЕНТАРНОЇ КУЛЬТУРИ	19
2.1 Одяг у побуті та локальній культурі	19
2.2 Статистичний аналіз виробництва та соціокультурних умов побутування одягу	22
Висновки до Розділу II	27
РОЗДІЛ 3. ТРАДИЦІЙНЕ ВБРАННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ	29
3.1 Елементи традиційного одягу в комплексному аналізі крізь призму фольклорних текстів	29
3.2 Статистичний аналіз даних у фольклорних текстах	41
Висновки до Розділу III	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	52
Додаток 1.....	52
Додаток 2.....	87
Додаток 3.....	88
Додаток 4.....	89
Додаток 5.....	92
Додаток 6.....	93
Додаток 7.....	94

ВСТУП

Традиційне вбрання є невід’ємною та маркерною складовою соціокультурного комплексу, який визначає приналежність індивіда або громади до певного звичаю, є виразником їхньої самобутності, характеризує та виділяє на фоні інших груп. У традиційному суспільстві одяг відіграє також важливу функцію внутрішнього розрізнення за гендерно-віковою, статусною, контекстуальною (ритуал-буденність), етнічною та іншими ознаками. Одяг був і частково залишається донині частиною різноманітних ритуалів та обрядів, пов’язаних із захистом індивіда від зовнішнього впливу або ж здійсненням такого впливу. Він використовується при переході людини з одного статусу в інший, а також для лікування хвороб. Одяг як річ і як знак тісно пов’язаний з оказіональними або регулярними календарними та родинно-побутовими діями, господарською діяльністю. Прикладами таких обрядів можуть слугувати дії, що передбачають спеціальне створення/знищення одягу (пошиття весільної сорочки, виготовлення вінка для нареченої, спалення одягу хворого та ін.), уявлення про одяг, як двійник або носій ознак людини (сповивання новонародженої дитини в батьківську сорочку, надягання безплідними одягу вагітних жінок, контагіозна магія за допомогою шматочків одягу індивіда, на якого вона спрямована, господарська магія тощо), табу або право на носіння певного одягу, що проявляється в ритуальних діях і уявленнях (пов’язування намітки нареченій під час весілля, заборона на носіння вінка дівчині, яка позбулася цноти, одягання поясного одягу дітям, що досягли перехідного віку та ін.).

Важливим аспектом дослідження є контексти побутування елементів традиційного одягу, відповідно до періоду, соціального статусу, культурної та етнічної приналежності тощо. А також – контекст його виготовлення та видозміни, моди й фіксації всього цього у фольклорних текстах.

Актуальність обраної теми доволі висока, зважаючи на зростаючий інтерес в Україні та світі як до традиційної культури в цілому, так і до

локальних її проявів – наприклад, до фольклорно-етнографічної спадщини регіону, що є малою Батьківщиною людини, чи загалом до візуальної (матеріальної) традиції як виразника самоідентичності. Можемо спостерігати серед українців умотивованість до віднайдення втрачених та зміцнення набутих зв'язків із локальною культурою та історією різними шляхами: через дослідження родини, місцевості, усного фольклору, обрядовості, одягу, мистецтва, літературної творчості тощо. У зв'язку з цими чинниками важливим є розширення науково-дослідницької бази, яка охоплює подібні затребувані культурно-історичні теми, зокрема й у сфері традиційної культури, на яку спрямована наша робота.

Попри те, що є численні праці, присвячені дослідженню традиційного одягу, детальних описів особливостей народного вбрання території північно-східного Поділля, які вповні б розкрили його характерні ознаки та елементи, немає. Недостатньо тема розроблена й стосовно концепції співвідношення семантичного навантаження, вірувань, пов'язаних з різними складовими традиційного строю, та частотою й особливостями фігурування назв, образів цих елементів чи уявлень у фольклорних текстах. У своїх дослідженнях цю тематику розкривала М. Маєрчик у праці «Ритуал і тіло», де розглядає одяг як двійник тіла у архаїчній свідомості та співвідносить це уявлення з образами у казках та міфах [Маєрчик 2011, 141-145]. Також розглядали подібну проблематику широко, у масштабах слов'янського культурного простору, і вужче – на рівні окремих елементів одягу чи аспектів, А. Сібрук, Литвинська С., Добровольська Л. та багато інших. Проте, пісумовуючи, можемо сказати, що вивчення вестиментарного коду у фольклорних текстах досі не є достатнім, що зумовлює актуальність нашого дослідження [Сібрук 2021; 15; 17].

Мета роботи – дослідити вестиментарний код у фольклорі північно-східного Поділля, визначити основні одягові знаки, їх функціональне та семантичне навантаження, а також з'ясувати деякі контексти побутування традиційного вбрання, його виготовлення в регіоні.

Поставлена мета потребує вирішення таких **завдань**:

- розглянути історіографію дослідження одягу північно-східного Поділля;
- здійснити вибірку фольклорних текстів, що містять вестиментарні знаки;
- проаналізувати регіональні особливості елементів та назв одягу у фольклорних текстах;
- провести аналітично-статистичний аналіз та означити в який спосіб, з якою частотою та в яких жанрах фольклорних текстів є згадки про ті чи інші форми, елементи традиційного строю;
- дослідити процеси, що супроводжували появу тих чи інших елементів одягу, контексти фіксації інформації про них у фольклорі.

Об'єктом дослідження є фольклорні тексти помежів'я Київщини та Поділля в районі містечок Погребище, Ружин, Сквир, Козятин та сіл навколо, які розміщені у виданих збірках фольклорного матеріалу та власні експедиційні записи автора.

Предмет дослідження – вестиментарні знаки, їх функція та семантика, частотність вживання, регіональна специфіка та джерела появи цих знаків у побуті.

Джерельна база дослідження – насамперед фольклорний матеріал, тексти, що були зібрані на території північно-східного Поділля у селах та містечках Погребищенського (Він.), частин Ружинського (Жит.), Сквирського (Київ.), Козятинського (Він.) районів, та впорядковані у збірниках уснопоетичної творчості, комплексних або ж тематичних дослідженнях. Також у роботі ми використали фольклорні записи з власних експедицій, які здійснювалися у 2019-2022 р. у селах Погребищенського р-ну. Задіяні до джерельної бази й численні етнографічні дослідження XIX – XXI ст., праці, що містять описи традиційного вбрання обраного нами регіону, окремі згадки про нього або ж роботи, проілюстровані візуальними зображеннями. Також ми долучили до дослідження соціально-статистичні матеріали, що містяться в

першому загальному переписі населення 1897 р., що зокрема проводився у Київській губернії.

Специфіка об'єкта, мета і завдання, поставлені у кваліфікаційній роботі, потребують застосування необхідного комплексу **дослідницьких методів**: найперше у нашій роботі ми використали методу хронологічно-стратифікаційного огляду при історіографічному та джерелознавчому вивченні, а також структурували фольклорні матеріали за класифікаційним принципом (зразок-джерело-типова приналежність-жанрова приналежність), де скласифікували в одну систему вестиментарні знаки та тексти, у яких вони зустрічаються. При цьому також застосовувався типологічний метод співвіднесення елементів народного вбрання з відповідними категоріями в знаковій системі фольклору та обрядовості. Ще одним важливим методом став компаративний, задля порівняння різних рівнів вестиментарної символіки, та статистичний – базовий у дослідженні та систематизації матеріалу відповідно до категорій жанрової, типологічної приналежності й аналізу частотності вжиття знаків вестиментарного коду у текстах фольклору.

Структура дослідження. кваліфікаційна робота ОС «бакалавр» складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (позиція) та додатків. Загальний обсяг роботи – сторінок, із яких – основного змісту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕСТИМЕНТАРНОГО КОДУ У ФОЛЬКЛОРІ

1.1. Одяг північно-східного Поділля у наукових студіях

Дослідження подільського регіону, як одного з тих, що зберегли до часу активного вивчення чимало архаїчних рис та давню традицію, провадилися як професійними етнографами і фольклористами від кін. XVIII ст. донині, так і науковцями інших сфер або ж мандрівниками, письменниками, художниками тощо. Про Поділля, як окреслену географічно та культурно зону пишуть нормативно-правові пам'ятки, хроніки та літописи з XIV ст. [Іваневич 2021]. Однак, дискусії щодо чітких географічних та історичних меж цього регіону тривають. Це великою мірою зумовлене процесами міграції населення внаслідок численних воєн та повстань на цих землях, постійною зміною адміністративного поділу, частою зміною влади та іншими соціо-політичними процесами. Попри різноманітність поглядів на загальні межі історико-етнографічного регіону, дослідники виділяють три основні частини цього краю: Західне, Центральне та Східне Поділля [Жилко 1955, с. 66-77]. Деякі науковці виділяють окремо також Буковинське Поділля [Жилко 1955, с. 77]. Окреслюючи географічні кордони подільського регіону, науковці беруть до уваги переважно етнографічні, історичні, діалектологічні особливості окремих частин краю, відповідно, якоюсь мірою такі кордони можуть різнитися між собою. Оскільки у дослідженнях усного фольклору певного регіону науковці як додаткове і окреме джерело ідентифікації тексту та класифікації його етнорегіональної приналежності вивчають його діалектологічні особливості, варто звернути увагу на фактор лінгвістичного районування. До прикладу, у своїх «Нарисах з діалектології української мови» Ф. Жилко подає карту поширення деяких ізоглос на території Середньої Наддніпрянщини, зокрема Київщини, та частини Східного Поділля. Одна з рис подільського говору, які легко віднайти у фольклорних текстах – диспалаталізація прикінцевого «т» в

дієсловах, поширюється на частини Погребищенського, Козятинського районів і не захоплює східніші й північніші райони [Жилко 1955; Додаток 5]. Щодо історико-етнографічного районування досліджуваної нами території, то одні дослідники (О. Косміна, Л.Баженов) схильні включати її до Східного Поділля, а інші (Я. Жупанський, В. Круль, В. Джаман) – не вважають доцільним таке визначення та означають подільський край без Іллінецького, Козятинського, Погребищенського, Липовецького, Оратівського районів [Іваневич 2021, с. 75]. Вважає суміжним із Поділлям, тобто перехідним, Козятинський район (Він.), а Ружинський (Жит.) не відносить до подільських і дослідниця народного вбрання Л. Іваневич. Таким чином, територію між містечками Погребище-Козятин-Ружин-Сквира-Липовець, яка історично довгий час була у складі Київської губернії, найчастіше охарактеризовують як «перехідну зону» між Поділлям та Київщиною [Іваневич 2021]. З цим твердженням погоджуються й автори.

Згадки та описи одягу подолян знаходимо у джерелах різного типу. Це й матеріали, що були супутніми або уривчастими в описах інших етнографічних спостережень, а також у документах, працях і літературних творах, нормативно-правових актах, судових справах тощо. Також окремо варто виділити власне цільові праці, в яких охарактеризовувались особливості народного вбрання цілого подільського регіону та суміжних із ним, або окремих частин, районів чи населених пунктів регіону. Існує чимало праць, присвячених традиційному строю Поділля, де значну увагу приділено й характеристиці одягу східної його частини. Їх можна поділити хронологічно на більш описові праці ХІХ ст. – одні з перших, описи французького картографа та інженера Г. Л. де Боплана, що здійснив важливі означення меж українського розселення та замалював варіанти народного вбрання. Також цінною саме серед описів Поділля є нарис медика та етнографа Д. де ля Фліза, що зобразив селян, міщан, з різних районів Київщини та Черкащини. Одне з зображень – Білилівського товариства, як вказує його автор, що нині належить до Ружинського р-ну, може бути ілюстративним матеріалом для вивчення саме

перехідної зони між Київщиною та Поділлям, яку розглядаємо в нашому дослідженні. [Додаток 3]

Також важливо згадати працю, що чи не єдина в своєму роді представляє особливості народного одягу саме північно-східного Поділля – «Materijały etnograficzne z okolic Pliskowa w pow. Lipowieckim zebrane przez Pannę Z. D.» польського етнографа Ч. Неймана, який опублікував зібрані матеріали про побут, одяг та звичаї мешканців с. Плискова (нині Погребищенського р-ну, Вінницької обл.) в народознавчому журналі «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej» у 1884 р. [Neuman 1884]. Інформація про вбрання у Неймана подана доволі поверхнево, без особливої класифікації, проте фіксує локальні назви елементів одягу та є важливою базою для нашого дослідження. Матеріали до вивчення вбрання Східного Поділля, в яких частково представлена й досліджувана зона, містяться в численних розвідках Російського географічного товариства Південно-Західного відділу, що увійшли до збірки П. Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край..», зокрема сьомого тому, де є описи традиційного одягу, вишивки подільського краю й прилеглих до досліджуваних нами районів Вінницької обл. [Чубинський 1872-1878] Варто згадати й працю А. Свидницького «Великдень у подолян», написана приблизно 1861 року, де автор описує традиції святкування Великодня на Поділлі, а також згадує чимало інших етнографічних деталей, зокрема й подає тексти та способи водіння гаївок та інших весняних ігор, дитячих забав [Свидницький 1985]. Важливим є опис деяких елементів традиційного одягу, а також порівняння відмічених автором ознак і відмінностей вбрання на територіях від Наддніпрянщини, Полісся та Полтавщини до Поділля, вказуючи місцеві назви кожного з цих елементів та способи їх носіння. Цей матеріал дуже цінний у нашому дослідженні також, з огляду на час його фіксації та деталізацію подання. Багато інформації автор подає з власних тривалих спостережень, адже народився й виріс на Вінницькому Поділлі, багато подорожував та у етнографічних напрацюваннях використовує й спогади з власного дитинства. Такий емпіричний характер

праць лише підвищує достовірність та деталізує дослідження. Ще один комплексний оглядовий нарис, що надає відомості про одяг Східного Поділля та орнаmentaцію вишивки цього краю, був написаний етнографом О. Зарембським – «Народное искусство подольских украинцев» (1928). [4] У дослідженні автор викладає зібрані в експедиціях матеріали про народні ремесла, мистецтво та в загальних рисах розповідає про традиційне вбрання східноподільського краю, подає також фото фрагментів вишиття й комплексів строю жіночого і чоловічого, відзначаючи, що деякі давні елементи відходять у минувшину.

Окремо відзначимо кілька праць, де представлені відомості про традицію ткацтва на подільських теренах. Зокрема такі, як «Ткацкий промысел в Подольской губернии» (1916) В. Свідзінського [Свідзінський 1916] та одноіменну Л. Трофімова [Трофімов 1916], де автори досліджують особливості традиції ткацтва, матеріали, що використовувались для цього, техніки та інструменти, виробничі аспекти, а сучасна дослідниця Лілія Іваневич, аналізуючи ці праці в роботі «Матеріали для виготовлення й декорування народного вбрання українців поділля: класифікація та особливості» [Іваневич 2014] додала також цікаві відомості про осередки мануфактур і артілей на території зокрема й Східного Поділля, що поширилися в першій половині ХХ ст. й виробляли полотна, а також сукно (м. Немирів, Тульчин, Вінницької обл.). [Жилко 1955, 5] Ці публікації не описують особливості конкретної території, яку ми розглядаємо в дослідженні, проте дають нам певне уявлення про аспекти, які сприяють ширшому розумінню процесу виготовлення одягу, природні та економічні чинники побутування того чи іншого елемента вбрання та інші прагматичні підстави до поширення, утримання чи згасання традиції на подільському та суміжних просторах.

Представлені праці, розвідки, комплексні описи та нариси емпіричного характеру, що накопичилися впродовж ХІХ та перших десятиліть ХХ століття, коли відбувалося зростання інтересу до народної культури, пов'язане з трансформаціями суспільно-політичними, культурними й економічними

(потреба у фіксації традиції, що змінюється, дослідження підлеглих земель імперською владою, народницькі віяння та мода на традицію в європейському просторі, піднесення національної свідомості та ін.), дозволили розвинутися більш аналітичному та науковому етапу опрацювання етнографічного й фольклорного матеріалу. Вже з 20-их років ХХ ст., за визначенням Л. Іваневич, позначився переходом етнографічних і народознавчих досліджень на позадержавницький, більш локальний рівень, що пов'язано з протидією радянської влади подібним студіям, а також з утворенням місцевих осередків наукових досліджень – наприклад Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи та кількох музеїв, закордонних періодичних видань та спілок в Європі та США. З'являлось чимало праць, присвячених окремим елементам традиційного одягу, зокрема вишивки: «Українські вишивки» (1920), «Українські орнаменти народні. Альбом» (1943) [Іваневич 2021].

А також більш фундаментальні праці, в яких побіжно згадується вбрання досліджуваного нами регіону: «Головные убory восточных славян» Д. Зеленіна (1926) [Зеленін 1926] й надзвичайно цінні в своїй комплексності й багатстві підбраного матеріалу «Студії з української антропології та етнографії» Хв. Вовка (1928) [Вовк 1995]. Зрештою, в другій половині ХХ ст. з'являється повноцінне монографічне дослідження вбрання українців від найдавніших часів до сьогодення, авторства К. Матейко, - «Український народний одяг» (1977) [Матейко 1977], а також інші праці, у яких аналізувались особливості народного вбрання зокрема й Поділля і суміжних з ним місцевостей: «Українське весільне вбрання: етнографічні реконструкції» Т. Косміної та З. Васиної (1989) [Косміна 1989], «Головні жіночі убory Поділля» (1988) [Тканко 1988] З. Тканка, «Історичні передумови формування традиційного одягу Поділля» (1994) та «Історія українського костюма» (1996) Т. Ніколаєвої, українсько-англійське видання «Український народний одяг», виданий у Торонто 1992 р. [Ніколаєва 1996] В цих роботах наявний ілюстративний матеріал, фотографії, схеми крою та проаналізовано обширну етнографічну базу.

Серед сучасних праць, що видавалися в Україні та за кордоном, та містять відомості про традиційне вбрання подільського регіону згадаємо тут альбом-збірку з колекції Євгена та Тетяни Причепіїв «Вишивка Східного Поділля» (2003) [Причепій 2007], де подані унікальні зразки вишивки та проаналізовано символічні особливості, подано великий ілюстративний матеріал. Також важливою для нашого дослідження є фундаментальна дисертаційна робота В. Щибрі «Народний одяг Середньої Наддніпрянщини кінця ХІХ – початку ХХІ століття: локальні особливості, розвиток» (2017) [Щибря 2017], у якій вміщено інформацію про традиційне вбрання південної Київщини, з якою межує та чимало ознак якої має досліджувана нами етнографічна зона. Також праця містить цінні дані історично-компаративного характеру та частково охоплює фольклорні текстові джерела Середньої Наддніпрянщини, характеризуючи певні елементи традиційного строю.

Таким чином розділивши всі дослідження на хронологічно-історичні етапи їхньої появи та розглянувши їхній зміст і можливість застосування як методологічної чи джерельної бази для нашої роботи, мусимо охарактеризувати ще один аспект вивчення, пов'язаний зі знаковим та функціональним навантаженням дібраного матеріалу.

1.2. Історія дослідження вестиментарного коду у фольклорних текстах та обрядовості

В історії досліджень одягу чимало праць, збірок, описів звичаю носіння чи особливостей покрою, декорування його елементів, географічного поширення, проте варто розглянути ще аспект функціонування традиційного вбрання як вестиментарного коду – в його знаковості й значеннєвості у культурі, свідомості народу, а також певні виражальні засоби цих уявлень та семіотичних ознак. Такими засобами зокрема є обрядовість, або ж ритуал, який є одним із виразників мислення, а також – фольклор, тексти, що можуть

містити як описово зафіксовану інформацію про те чи інше явище традиційної культури, так і відображати символізм цього явища та його знакову сутність. Вивченням цього аспекту займалися учені України та світу, розглядаючи вираження символічного коду одягу як у фольклорі, так і в різноманітних ритуалах, обрядодійствах та міфологічному світогляді.

В XIX ст. набувають розвитку напрямки вивчення обрядовості в контексті окремих знаків культури, у вербальному та акціональному вираженні. Важливим для етнологічної науки є дослідження Х. Ящуржинського «Похорон як весілля» (1887), де автор розглядає зокрема й знаковість одягу в обряді похорону-весілля, під час якого небіжчика вбирають у весільний стрій, та проводить паралелі між концептами шлюбу та смерті в традиційній культурі [Іваневич 2021, с. 50-53]. Цю ж тему вивчав інший науковець – К. Черв'як. У 1927 р. вийшла його праця «Дослідження похоронного обряду: похорон як весілля», у якій автор також характеризує вестиментарний код ритуалів родинної обрядовості [Черв'як 1927]. Про одяг у своїй науковій роботі «З примітивного господарства: Кілька зауважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства» згадує й К. Грушевська, співставляючи функціонали одягу та тіла в традиційній культурі [Грушевська 1928]. Тема вбрання загалом тісно пов'язана з темою тілесною та, на нашу думку, як і на думку багатьох науковців-етнологів, вони є нероздільними елементами матеріально-обрядової семіосфери в традиційному суспільстві. У наукових студіях ще з XIX – поч. XX ст. звернули увагу на протиставлення одягненості та оголеності в контексті культурного тексту. Цей аспект розглядають у своїх працях Ф. Потушняк («Нагота при ворожіню» (1942)) [Потушняк 1942] та В. Чернишов («Оголення при чаклуванні», (1928)), досліджуючи оголеність як ознаку перебування в особливому ритуальному статусі. Наприклад, В. Чернишов описує кілька російських обрядів, які стосуються захисту поселення чи людини найчастіше від хвороби або несприятливої погоди, при яких учасники (здебільшого жінки старшого віку, удови, інколи й дівчата або чоловік) символічно оборюють

поселення напівроздягненими або оголеними. Цей та інші наведені автором обрядодії росіян та українців пов'язуються з традиційними функціями оголеного тіла як апотропею, а також як маркера ритуальної поведінки. Цікаво, що автор розглядає протиставлення одягнений-оголений у контексті поєднання християнського та поганського символізму в світогляді народу: «Оголення – те ж саме, що знімання хреста при чаклуванні: це – усунення всього хрещатого. Така всяка тканина. Значить, ніяка одежа із тканин неприпустима при чаклуванні. (...) Подібне ж значіння має, здається, і покривання вивернутим кожухом при весільних обрядах...» [Чернишов, с. 213].

Одним з найбільш фундаментальних досліджень культурної знаковості тіла та одягу зокрема є праця М. Маєрчик «Ритуал і тіло» (2011). Науковиця аналізує обширний експедиційний матеріал та виводить висновки про те, що в традиційній свідомості одяг є знаковим продовженням тіла, більше того його можна означити навіть як «двійника» тіла, що здатен функціонувати окремо делегуючи собою тілесні ознаки (наприклад, голосіння над одягом небіжчика, якщо немає доступу до тіла, переодягання як засіб перевтілення – тобто набуття нового тіла тощо) [Маєрчик 2011, с. 143].

Окремі праці, присвячені знаковості одягу в обрядовому та побутовому житті українців. Л. Пономар у статті «Знакова функція одягу в обрядовій культурі українців сер. ХХ – поч. ХХІ ст.» розглядає аспект прояву локальних назв та особливостей традиції через вестиментарні ознаки [Пономар 2015], О. Косміна досліджує символізм народного одягу в якості соціального маркера та ідентифікатора, зокрема аналізуючи матеріали від часів Русі до сучасності та простежуючи тенденції трансформації вестиментарності як знаку та типологізатора [Косміна 2007].

Варто зазначити, що не так багато дослідників аналізують вестиментарний код крізь призму фольклорних текстів, хоч ця метода й трапляється у працях присвячених знаковості вбрання як додаткова. Т. Левчук у своїй статті «Олена Пчілка про моду та вроду» (2019) [Левчук 2019]

розглядає проявлення деяких вестиментарних ознак, згадок та описів одягу в художніх текстах письменниці. Також цікавою є стаття В. Коцана «Традиційне народне вбрання у фольклорі Закарпаття» (2022), де автор розкриває певні характерні ознаки місцевого одягу та його ролі в контексті культури на базі фольклорних текстів, зібраних на цих теренах та проводить міжжанрові дослідження на основі цих матеріалів [Коцан 2022].

Підсумовуючи, можемо сказати, що дослідження традиційного одягу як явища та як знакової системи провадилося на теренах України починаючи в основній своїй масі з XIX ст. та продовжується досі. Науковці, письменники, мандрівники, художники, люди з різних країн описували та аналізували різноманітні прояви української вестиментарної традиції в аспектах побутування, орнаментування, декорування, функціонування в якості соціокультурного і етнічного маркера, а також як невід'ємного складника обрядової культури, знаку та символу у фольклорному тексті й світобаченні. На основі цих праць, описових та ілюстративних, а також фольклорних матеріалів зібраних на території північно-східного Поділля та межової зони між Середньою Наддніпрянщиною, Волинням та Поділлям, й ґрунтується наше дослідження.

Висновки до Розділу I

У першому розділі нашої роботи ми провели історіографічний та джерелознавчий огляд щодо попередніх досліджень та проаналізували проблему географічно-етнографічної приналежності вивчуваної нами зони, зокрема шляхом співставлення різних принципів районування, що застосовувалися дослідниками XIX – XXI ст. Одними з визначальних напрацювань, присвячених як цьому питанню, так і характеристиці земель північно-східного Поділля в контексті всього подільського регіону та загальноукраїнському, на базі нашого аналізу можемо виокремити А. Свидницького, Д. де ля Фліза, О. Косміної, Л. Іваневич, Ч. Неймана та ін. Таким

чином, цей історіографічний огляд сприяв дослідженню одного з основних завдань нашої роботи [Свидницький 1985; додаток 2; 10; 7; 38].

РОЗДІЛ II. ЛОКАЛЬНІ КОНТЕКСТИ ПОБУТУВАННЯ ВЕСТИМЕНТАРНОЇ КУЛЬТУРИ

2.1 Одяг у побуті та локальній культурі

Одним з доповнюючих аспектів дослідження фольклорної спадщини (особливо регіонально-локального чи пов'язаного з певним предметним/обрядовим кодом) є звернення до контекстів існування того чи іншого явища, механізмів чи умов його закріплення в усних текстах. Не буде правильним назвати фольклорні тексти, зокрема пісенну традицію, фактичним джерелом історичної чи етнографічної дійсності, адже складно або й часом неможливо достовірно визначити коли вони створювалися. До того ж, навіть маючи таку інформацію, ми можемо лише осягнути кількість нашарувань, що витворили цей текст впродовж періоду побутування в традиції. Проте, деякі яскраві ознаки часу або конкретні згадки елементів побуту (у фокусі нашої уваги – одяг і пов'язані з ним явища) ми все ж можемо зчитати з цих текстів, зіставивши з реальними історичними описами, зображеннями, світлинами тощо. Окрім цього, важливою особливістю таких згадок є саме те, що йдеться насамперед про традицію, в якій поєднуються ці явища: набір універсальних елементів вбрання, що зберігались у побуті впродовж процесу творення усних текстів. Для нас же найціннішим є те, що у народній пісенності та прозі ці елементи продовжили своє існування, попри реальне зникнення з ужитку, що досі дає можливість їх досліджувати.

Так само й вивчення фольклорних текстів потребує дослідження і розуміння історичних, соціальних і культурних контекстів. Одними з цікавих джерел таких контекстів стали у нашій роботі матеріали всезагального перепису населення російської імперії 1897 р. Цей перепис є одним з наймасштабніших статистичних досліджень XIX ст. й містить надзвичайно цінну інформацію для вивчення різнопланових аспектів тогочасного життя. З його матеріалів можемо дізнатися про те, скільки родин та осіб мешкало в

певному населеному пункті, як звали цих людей, в якому сімейному статусі вони перебували на момент цього одноденного перепису, якого віку, статі, де народилися і приписані, якого віросповідання, національності, якою мовою розмовляють та ким є в господарському чи професійному плані. Останній аспект нас цікавить у контексті дослідження найбільше, адже саме тут міститься інформація про те які та скільки людей в певному селі чи містечку займалися виготовленням або продажем одягу та пов'язаних з ним елементів (матеріали, послуги з виготовлення, тощо). Всі ці дані та їх аналітика створюють бачення певної вестиментарної інфраструктури, її масштабів та представників.

Цікавим є вибудовування зв'язків між містечковою культурою й побутом і сільською, що виливалось у доволі різнопланову взаємодію. Насамперед, що стосується надбання та обміну елементами одягу, то таким посередником ставали ярмарки, майстерні та крамниці, які в основній більшості розміщувалися у містечках. Там же, бувало, формувалися цілі артїлі чи групи виготовлення тих чи інших предметів та матеріалів побуту, як релікти давніх цехових утворень. Ці ознаки можна помітити, зокрема, за густотою однотипної професійної приналежності в одному районі проживання. Або ж, такі угруповання задля оптимізації та ефективності виробництва утворювалися у великих родинах, де діти переймали ремесло від батьків [Листки перепису 1897]. Проводячи паралелі з тим, як ці взаємодії фіксувалися у фольклорних текстах, то маємо приклади мотивів купування деяких елементів одягу на «торзі», у місті чи навіть «за границею»:

*«А йде Оксана звінчана,
Чорнії чобіточки на нозі,
Купив той Петрусь в дорозі,
Не так в дорозі, на торзі,
Золотий перстень на руці.»*

[Присяжнюк 1976, с. 178]

*— Не журишь, Оксанко,
Був же я у Вільгові,
Купив вінок готовий,
А з червоного шовку,
Та й на твою головку,
А з білявенького цвіту,
Щоб носила довіку.»*

[Присяжнюк 1976, с. 153]

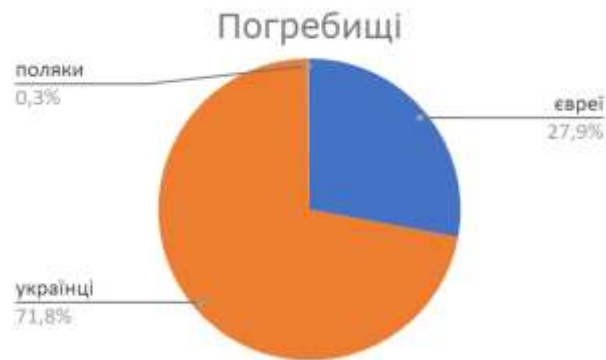
Відповідно, такі речі могли вважатися ознакою заможності, статусності, як ми прочитуємо з цих текстів.

Перед тим як розглянути конкретні аналітичні матеріали, варто окреслити трохи ширше соціальні умови та історичне тло нашої локальної зони. Адже вона є доволі неоднорідною, межевою територією між регіонами, а також важливою точкою перетину шляхів, що спричиняло багато змін, нашарувань та культурних обмінів. В другій пол. XIX ст. через земельну кризу серед селян став з новою силою розвиватися кустарний промисел [Казьмирчук], який часто становив (за даними того ж перепису 1897 р.) додатковий прибуток (до власного господарства) або ж був основним професійним заняттям. Одними з найпоширеніших промислів як у селах, так і в містечках досліджуваного нами регіону, було й виготовлення різних складових одягу та текстилю – ткацтво, шевство, кравецтво, вишиття, а також торгівля товарами цих виробництв. Такі виробництва (індивідуальні або групові/родинні) працювали для продажу на ярмарках та базарах або ж на замовлення. У селах та передмістях основним джерелом доходу залишалось землеробство, оскільки через невипрацьовану систему збуту для ремісників і кустарів та незаможне середовище покупців ціни часто занижувалися. До того ж, сільські ремісники працювали переважно для потреб односельчан і не так часто виготовляли щось на великі замовлення чи ярмарки [Казьмирчук]. Проте, попри це, сфера розвивалася у власному середовищі, утворюючи певні традиційні форми співпраці та продукції, забезпечуючи громади тими речами, які були сталими складовими побуту та ставали формою вираження дійсності в усній творчості.

2.2 Статистичний аналіз виробництва та соціокультурних умов побутування одягу

Цей підрозділ присвячений першій з практичних частин нашого дослідження – порівняння різноманітних за жанром та джерелом вестиментарних згадок і свідчень, та статистичне аналізування цих даних. Зосередимо нашу увагу на контекстах побутування традиційного одягу, інфраструктури його виробництва та різноманітних культурних фіксаціях у т. зв. «етнографічному» періоді – приблизно кін. XIX – поч. XX ст. За основу аналізу ми узяли матеріали перепису населення 1897 р. в Київській губ., а саме – в селах Старостинці та Гопчиця (нинішній Погребищенський р-н Вінницької обл.), та містечку Погребищах. Варто наголосити на тому, що є певна неідеальність у структурі цих матеріалів, адже сам перепис здійснювався за один день багатьма людьми й, відповідно, існують подекуди значні відмінності у принципі фіксування інформації, звертання уваги на одні чи інші аспекти побуту, більша або менша деталізація тощо. Проте ми систематизували їх умовно, і, задля наочності, розподілили у графічні приклади.

Наприкінці XIX – в перших десятиліттях XX ст. в усіх містечках досліджуваної нами зони, окрім міщан, проживала також значна частина селян, які працювали на поденних роботах або ж інших наймах [Десятніков 2018], на великих виробництвах і заводах чи спільно з міщанами займалися певним ремеслом [Листки перепису 1897]. Різнився й національний склад – більшість становили православні українці, великий відсоток - євреї, також проживали католицькі громади (зокрема й поляки), та незначний процент інших. У містечку Погребищі, до прикладу, в цей період євреї становили близько третини населення – це, зокрема, можемо простежити й за результатами статистичного аналізу, де ми вираховали відсоткове співвідношення представників вестиментарних професій:

Рисунок 1. Співвідношення вестиментарних ремісників м. Погребищі за національністю

Цей аспект є важливим тим, що наявність таких великих єврейських громад у цій місцевості, а також у навколишніх, спонукало дослідників вивчати та фіксувати їхній побут ще на початках ХХ ст. Одною з таких експедицій став виїзд під керівництвом Шлойме-Занвл Раппопорта разом із фотографом Соломоном Юдовіним, які задокументували та описали цінні деталі життя і побуту євреїв на Поділлі та Волині. Ці матеріали є цінними і для нашого дослідження, адже демонструють також містечкових ремісників у своєму природному середовищі з сусідніх губерній. Живучи поряд та часто співпрацюючи, всі ці громади обмінювалися досвідом і займалися подібними промислами. Для прикладу наведемо два фото з містечка Шепетівки, зрулені Соломоном Юдовіним під час експедиції 1912 р.:

На них можемо бачити чоловіка-ткача та дівчину, що готує нитки для ткання. У рамках професії (стосовно представників усіх національностей) тканням займалися переважно чоловіки, так само як і в чоботарстві, кравецтві та подібних промислах. Жінки в свою чергу переважали у вишитті сорочок, рушників та інших елементів одягу/інтер'єрного текстилю на замовлення. Підрахувавши кількість представників вестиментарних професій у Погребищі, можемо бачити співвідношення різних видів ремесла – де майже половину складають шевці, й трохи меншу частину – кравці. Висновуючись із дослідження, назвемо їх базовими в чоловічій ремісничій сфері. Велику частку становить жіночий промисел – вишиття, що був затребуваний як у селах, так і у містечках. Загальну вибірку ми розмістили у додатках [Додаток 6].

Рисунок 1. Співвідношення ремісничих професій у містечку Погребищі

Щодо шевства – то це якраз гарний приклад для підтвердження поширеності та важливості його праці, який можемо надзвичайно часто зустріти у в уснословесних текстах. Образи різних видів взуття («чоботи», «черевики» та ін.) у піснях та оповідях переважають більшість інших елементів одягу. До того ж, згадки про шевців та процес набуття взуття

(купування, дарування) теж наявні у нашій добірці: «*А в перепілки молодий мужичок (...) Із базару йде й черевички несе.*» [Присяжнюк 1976, с. 67]; «*Чи ж не гарна я дівчина? І чоботи з саф'яну за сім злотих дістану.*» [Тобілевич 1982, с. 340].

Так само, оспівуються у фольклорі й представники чи вироби й інших промислів: «*Наша панна не вросла, сукеночка у кравця, черевички у шевця, сорочечка у швачечки, хустиночки у прачечки, їдьте собі!*» [Тобілевич 1982, с. 45]. Одним з цікавих прикладів є згадка з голосіння, записаного Настею Присяжнюк у Погребищі (жінка плаче за своїм чоловіком): «*...а свій хліб ти то мірками, то півмірками виносив до Хайки за горілку. А я робила на верстаті та дітей годувала.*» [Дмитренко 2007, с. 82]. Із повного тексту цього голосіння можна зчитати уїдливу іронію, з якою жінка прощається з непутящим чоловіком і дорікає йому за неробство – що ще раз демонструє, що такий метод заробітку (ткання на верстаті на замовлення) не був поширений серед жінок та сприймався як вимушеність, тобто цим в більшості займалися чоловіки.

У селах, матеріали з яких нам вдалось проаналізувати, набір професій доволі подібний, хоч і є відмінності в переважанні тієї чи іншої. Проте відносно міста – відсоток представників їх серед іншого населення практично однаковий (23% та 24%), натомість в альтернативі переважає землеробство. Також, сільська статистика, напевно, є ближчим контекстом для утворення фольклорних текстів, адже формувалися вони переважно саме в цій культурі. Розподіл між вестиментарними ремеслами з матеріалів двох сіл – Гопчиці та Старостинець (неподалік Погребищ):

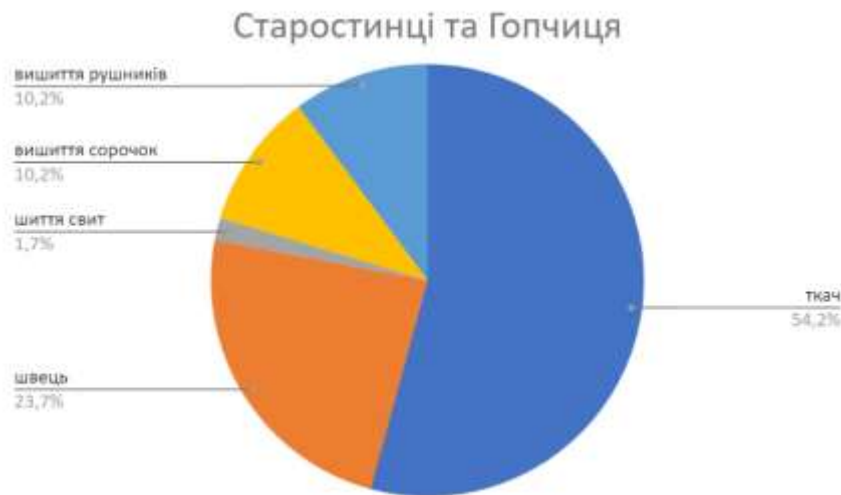

Рисунок 2. Співвідношення ремісничих професій у селах Старостинці та Гопчиця (нинішній Погребищенський район)

За цією статистикою бачимо, що найбільше ткачів та ткачинець (невеликий відсоток, що становить скоріше виняток). Ткацький промисел справді був життєвонеобхідним у вестиментарній сфері – на ньому трималась індустрія тканин, рушників та ін. У багатьох текстах ми знаходимо згадки про ткацтво рушників: *«Що й на рушнички не напярла, а вже Івана сподобала, що й ще рушнички на верстаті, а вже дівчина в його хаті.»* [Дубравін 2001, с. 35]. Далі приблизно порівну розподілені професії традиційно чоловіча та жіноча – шевство та вишиття відповідно.

Цінною для нас є згадка давнього ремесла – пошиття свит, тобто верхнього сукняного одягу, який носився як жінками, так і чоловіками. Про різні види свит та іншого верхнього одягу є багато згадок у нашій вибірці – ми розглянемо їх детальніше у наступному розділі.

Ще раз повертаючись до рідкісних занять – згадаємо й про торговців, людей, які часто були посередниками у всьому цьому процесі. У переписі знаходимо такі їх різновиди: *«торговець готовим взуттям»*, *«торговець поясами/ременями»*, *«торговець хустками»* та *«торговець тканинами»* (в оригіналі *«торговец красным товаром»*). Щодо асортименту та деталей роботи їх ми практично не маємо інформації, проте є деякі згадки про різновиди тканин, які побутували та були частиною вестиментарного коду у

фольклорних текстах різних жанрів. Серед цих загадок можемо знайти прямі вказівки на ту чи іншу матерію, або ж на символічне значення/образ тканини (пов'язане з її кольором, локалізацією, вартістю, контекстом ритуального використання тощо): *«Твоя дочка добра, та й зловила бобра в зеленому житі, в червоному оксамиті.»* (весільна пісня, приурочена до обряду комори – першої шлюбної ночі наречених, що підкреслює «чесність» нареченої через образ червоної дорогої тканини – символу дефлорації) [Тобілевич 1982, с. 94]; *«Коні твої воронії позаїжджувані, сукні твої гармантові позаходянії, слуги твої вірнесенькі порозгонювані.»* [Присяжнюк 1976, с. 241]; *«А скупавши, в шовковесє сповила, а сповивши, в яселечка вложила.»* (шовк – як тоді, так і зараз залишається дорогою, статусною тканиною, в колядці – скоріше зображена як символ звеличення Божого Сина) [Дубравін 2001, с. 16]. Окремо варто виділити загадки про тканину саме як товар або ж одиниця обміну: *«Ой ви, хлопці-риболовці, дам вам полотна льняного, ой витягніть сина мого, хоча й неживого»* [Присяжнюк 1976, с. 274]; *«— Ой коню, коню, я тебе продам, я тебе продам за сто червоних, за сто червоних, за бутель вина, за бутель вина, колоду сукна.»* [Присяжнюк 1976, с. 114].

Прикладів такої різнопланової взаємодії фольклорних текстів із історичною дійсністю, коли можемо простежити зв'язки між традиційними образами та реальними їх втіленнями у вигляді описів, зображень або ж експонатів, доволі багато. Особливий інтерес вони становлять при вивченні конкретної локації та аналізуванні різних рівнів її розвитку, втілень, форм збереження в семіосфері й матеріальній культурі.

Висновки до Розділу II

Таким чином, можемо простежити, яким чином формувалася вестиментарна інфраструктура всередині регіону, її структуру та представників на прикладі матеріалів перепису населення 1897 р. у двох селах теперішнього Погребищенського району та самого містечка Погребище. Ця

інформація слугує ширшому розумінню формування певних аспектів традиції, її розвитку та соціокультурних контекстів. У розділі ми проаналізували матеріали про півтори тисячі родин, які проживали в досліджуваних населених пунктах, зібрали статистичні дані про їхні професії, виробничу взаємодію та втілення/фіксацію цих явищ та образів у фольклорі.

РОЗДІЛ 3. ТРАДИЦІЙНЕ ВБРАННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ

3.1 Елементи традиційного одягу в комплексному аналізі крізь призму фольклорних текстів

Вивчаючи особливості, крій, поширення, колористику, техніки й методи створення та інші аспекти існування традиційного одягу будь-якої місцевості, дослідники часом звертаються й до такого джерела як фольклорні тексти. Згадка та фіксація у тексті є ознакою певної міри значимості явища, об'єкта чи образу в традиційній культурі. Це пов'язано з особливостями самого тексту, який є фольклорним, - колективність його творення (відповідно колективна легітимізація його за всіма ознаками для входження в суспільний набуток та справне функціонування), репрезентативність (вбирання текстом побутово-культурних реалій, часткова трансформація їх відповідно до нових реалій), але також і консерватизм (закріплення ритуальних формул, сталі поетичні конструкції, фіксація історичних реалій) та ін. Відповідно до цього, фольклорний текст як джерело історичної інформації використовували дослідники історичної школи XIX – поч. XX ст. І. Срезневський, М. Максимович, М. Костомаров, Я. Новицький, А. Скальковський та багато інших [Зеленін 1926]. Проте метода історичної школи не враховує чимало інших чинників та функціональних аспектів, в яких розвивається та побутує фольклорний текст, хоча він і містить в собі дуже різнопланову інформацію, в тому числі й суто історичну. Ми в свою чергу розглядаємо вибрані для дослідження тексти за кількома **ознаками**:

- *територіальна приналежність* (добірка охоплює села та містечка Погребищенського, Козятинського (Він.), Ружинського (Жит.) районів, що в етнографічному плані є перехідною зоною між Поділлям та Київщиною. Відповідно, супутні описові, фактологічні та ілюстративні матеріали також походять з цих земель);

- *змістова прив'язка* (у текстах є згадки про окремі елементи народного одягу, тканини, нитки та інші матеріали виготовлення, способи одягання цих елементів, а також явища з ними пов'язані, наприклад – статусність певного елемента, функціонування його в обрядовості або ж процесу виготовлення тощо);
- *жанрова приналежність* (здійснено аналіз жанрової типології тексту та умовно визначено його місце в традиційному виконавстві чи обрядових обставинах);
- *вестиментарна прагматика* (здійснено типізацію згадуваних у тексті одиниць одягу чи супутніх явищ за загальноприйнятою класифікацією та з урахуванням специфіки їхнього побутування у текстах);
- *джерело систематизації* (вказуємо джерела, з яких походять дібрані тексти, та деякі особливості цих джерел).

Щодо останньої позиції, то потребуємо зупинитись на ній детальніше. Усі тексти, що представлені до аналізу у нашій роботі, походять із кількох збірників та експедиційних матеріалів. Найбільший масив зразків – зі збірки Насті Присяжнюк «Пісні Поділля» (1976), що формувалася з численних експедицій впродовж 20-70их років ХХ ст. та є надзвичайно цінною в своєму роді, адже представляє пісенний репертуар одного населеного пункту (м. Погребище) та його найближчих околиць. Такий принцип дослідження дозволяє якомога ширше та якісніше обстежити локальну традицію, а також зафіксувати варіативність текстів, сюжетів, поширеність та форми прояву мотивів та ін. [Присяжнюк 1976]. Подібним, проте не таким ґрунтовним, є збірка Софії Тобілевич «Українські народні пісні в записах С. Тобілевич» (1982) [Тобілевич 1982]. Ця праця є складнішою в опрацюванні, адже зібрані в ній матеріали подаються з різною паспортизацією, та розподілені між кількома архівами. Основу збірки творять тексти, які були записані в с. Плисків (Погребищенського району, Вінницької обл.) у 1883-1884 р. Ці та додаткові власні матеріали видав 1884 р. польський етнограф та фольклорист Чеслав Нейман у краківському краєзнавчому журналі «Zbiór wiadomości do

antropologii krajowej». У збірнику дослідник вмістив зокрема й цінний опис традиційного вбрання Плискова, який хоч і не є дуже детальним, проте характеризує конкретно локальну традицію [Neuman 1884]. Інше джерело текстів – загальна збірка «Народні пісні Вінниччини», укладена Л. Єфремовою та М. Дмитренком, яка обширно представляє різножанрові та нотовані пісні східноподільського краю [Дмитренко 2019]. З цієї збірки ми відібрали пісні з Козятинського та Ружинського районів. Ще двома цікавими джерелами нашого аналізування стали збірки погребещенського фольклору – «Пісні одного села» В. Дубравіна, що містить різножанрові зразки пісенних текстів с. Мончин, та «Голосіння, тужіння, плачі» упорядковані М. Дмитренком зокрема з матеріалів Насті Присяжнюк. Також кілька пісень було записано авторкою в експедиції до Погребещенського р-ну. Таким чином можемо простежити певну умовну хронологію нашого дослідження – найдавніші записи з кін. ХІХ ст. і найновіші з поч. ХХІ ст.

Жанрова структура дослідження представлена основними жанрами календарно-обрядового, родинно-обрядового, родинно-побутового, соціально-побутового та розважально-танцювального циклів. Невелика кількість історичних пісень і відсутні деякі локально-специфічні, такі як русальні, кустові пісні, також немає колискових. Серед прозових жанрів представлені народні оповідання, як їх означив Ч. Нейман у публікації [Neuman 1884].

Розглядаючи різнопланові функції та особливості вестиментарного коду, варто класифікувати його за типом і формою. В основі поданої системи класифікації – ознаки форми та функціоналу одягу за способом носіння та прив'язки до певних частин тіла. Першим хочемо розглянути **натільний одяг**, як такий, що знаходиться на первинній ланці зв'язку між тілом та комплексним вбранням та має в традиції особливе смислове та знакове навантаження. Сорочка, як універсальний елемент натільного одягу, згадується у фольклорних текстах доволі часто. Назва «сорочка» та похідні форми («сорочечка», «сороченька», «сорочина») вживається окремо або у

поєднанні з іншими означниками: «єдна сорочка», «вишита сорочка», «біла/тонка сорочка» (або ж протиставляється «сорочка не біла», тобто зношена, вбога), «смертельна сорочка» (або «та сорочка, що вмирати»). Знаменується цей елемент строю й без прямого називання або лише за окремими своїми частинами: «*В старшої дружки на руці / Вишиті шовком рукавці*», «*калина чвиркнула / та на мою білу пелену*», «*взяв я свою жінку за рукав*» тощо. Зустрічаються і нетипові сполучення, наприклад «маліновая сорочка» (що означає або колір, або специфічну назву матеріалу тощо). Позаяк полотно та самі сорочки здебільшого виготовлялись в домашніх умовах і перебували у активному носінні, а також через те, що цей елемент одягу був тісно пов'язаний із тілесними ознаками, його функціонал у фольклорі та обряді переповнений як прагматичними, так і ритуалізованими, сакралізованими ознаками та можливостями вираження.

Найпершим та найбільш вивченим у цьому плані є оздоблення – вишивка або ж інші техніки. У текстах ця ознака навіть може замінити конкретну назву елемента одягу: «*[панна] стерегла вино, шиттячко шила*», «*вишиті шовком рукавці*». Порівнюючи ознаки сорочок у побуті та фольклорі, можемо побачити, що у текстах не висвітлюється особливих локальних ознак, проте в одній із пісень сорочка названа «*кошулею*», що можливо було запозичене з польської мови [Присяжнюк 1976, с. 117]. Цікавим також є текст-іронія, що має втім під собою важливе ритуальне значення:

*«Ой піду я та лужиною
 Лужиною-бережиною,
 Як стану я лепеха рвати,
 А як стану обтикатися,
 А іззаду рясно,
 І спереду прекрасно.
 Передибали хлопці
 В лопушаній сорочці,
 Один каже, що телиця,
 Другий каже, що ягниця,
 Третій каже – молодиця (...)*»
 [Присяжнюк 1976, с. 202]

Тут можемо простежити певний зв'язок із уявленням про неможливість ідентифікації людини, яка не в регламентований спосіб змінила свій одяг. Про це пише зокрема М. Маєрчик так: «У фольклорі є чимало сюжетів, побудованих на ідеї, що в іншому одязі людина стає невпізнаваною (...) У народній традиції, одягаючи вбрання іншої людини, можна було здобути її тілесні властивості» [Маєрчик 2011, с. 143]. Обтикування зеленню є, з одного боку суто ритуальною дією, але з іншого – у тексті подається в іронічній формі, на це вказує й часовий маркер виконання пісні – понеділок після весілля, що містить багато форм рядження, перевтілення, та ознак «виходу» із перехідного періоду весільного дійства. Загалом, наявні у нашій вибірці прозові тексти, де зустрічається сорочка, - практично всі іронічного чи гумористичного характеру. Деякі з них можна було б навіть визначити як анекдоти або ж наближену до них форму прозового фольклору. У оповіданні «Жінка без сорочки», викладена історія про подружжя нероб, що хотіли виміняти за вкрадену гуску нову сорочку для жінки, нічого не вдалося, проте жінка поспішно спалила стару сорочку, сподіваючись на обновку.

Також варто згадати про форму оспівування того чи іншого елемента одягу і в більш символічному значенні. До прикладу, в одному з текстів, приуроченому до обряду комори на весіллі:

*«Під калиною спала, на калину ногу заклала,
Калину торкнула, калина чвиркнула
Та на мою білу пелену, та на мою чесну голову (...)»*

[Присяжнюк 1976, с. 198]

Тут образ сорочки представлений її частиною – «пеленою», що перегукується з іншим символічно значимим елементом одягу нижньої частини тіла (фартухом, запаскою), як одного з найбільш табуйованих, а з іншого боку – й доступних за прагматичним та ритуально зумовленим концептом жінки у своїй репродуктивній функції в суспільстві.

Переходячи до **поясного одягу**, маємо розділити його на два підвиди:

- основний поясний одяг (представлений формою «спідниця» та «штани» («sztaneneja» в перекрученій гумористичній формі слова);

- додатковий («пояс», «фартух»).

Для усіх цих елементів є також свої традиційні означники: «фартух дорогий», «фартух тонесенький», «фартух шовковий», «спідниця шовкова», «червоний пояс», «шовковий пояс». Цікава форма назви пояса через ознаку його матеріалу та способу носіння: *«наш дружба чорнобривий, / китаєм підперезався»*. Про елементи поясного одягу в етнографічному описі Ч. Нейман згадує: *«Spódnice są krótkie, fałdziste, z jaskrawych tkanin, lub gładkie rąsowe, bramowane złotem i srebrnymi galonami, lub tasiemkami kolorowemi. Fartuchy białe również lamowane; bywają także i kolorowe»* [Neuman 1884]. Про оздобу по низу спідниці аплікованими сміжками тканини зустрічаємо й у фольклорних джерелах:

*«-Ой як цю спідницю шовкову
Червоною лентою обложу,
Червоною лентою обложу,
Таки своїй Надії догожу».*

[Присяжнюк 1976, с. 94]

Найбільше знакове навантаження у вибраних текстах несуть образи фартуха та пояса. Фартух – як уже згадувалось, належить до сексуально конотованих елементів вбрання через його розташування на тілі, а дослідниці В. Борисенко та М. Маєрчик зазначають також про «вислів «замочити фартуха» зі значенням «втратити дівоцтво» [Маєрчик 2011, с. 152]. Такі приклади знаходимо й у нашій вибірці [Присяжнюк 1976, с. 122]:

*«А на камені ноги мила
Та й срібний перстень утопила.
Та срібний перстень доставала
Та собі фартух замочала.
— Повій, вітроньку, сюди-туди,
Висуши фартух та й із води.
Повій, вітроньку буйнесенький,
Висуши фартух тонесенький,
Щоб матінка не пізнала,
Щоб від хати не прогнала.»*

Щодо поясу, як знаку та матеріального елемента, можемо наголосити на його функціонуванні в побуті як статево-вікового та статусного маркера, обов'язкового елемента вбрання для осіб, що досягли необхідного віку для включення в молодіжну громаду, а також одружених. Різні аспекти функціонування поясу розглядає М. Маєрчик, зокрема такі як роль пояса у знакових ритуалах лімінального характеру (народження, хрестини, весілля, похорон тощо), а також як ознаки статусу людини за умов наявності/відсутності пояса. Цікавою заувагою також є «інше прочитання семантики пояса. Якщо порівняти структури одягу/тіла з тричленною схемою структури Всесвіту, пояс збігається з середньою ланкою світобудови. Відсутність пояса можна розглядати як відсутність середньої, сполучної ланки, це може означати ентропію як у локально-соціальному прочитанні, так і у глобально-космологічному» [Маєрчик 2011, с. 186].

Зразком фольклорно-текстового зображення пояса в особливому семантичному значенні є оповідання, записане у с. Плисків, про «Кума підперезана» [Neuman 1884, с. 245; Додаток 2]. У ньому наявна функція пояса як знака належності до соціо-культурної сфери, сфери людського та захищеного, і здатен часом функціонувати навіть одинично, без інших складових традиційного строю, що зближує його в семантичному навантаженні з натільним одягом.

Нагрудний (плечовий) та верхній одяг. Найбільше згадок у нашій вибірці саме про різні типи верхнього одягу, що представлений назвами «жупан» («жупан голубий», «жупан дорогий»), «жупанок», «жупанинка», «свита» («з вильотами свита», «сіра свита»), «кожух» («кожух донський, короткий, узкий», «кожух білий, комір сивий», «кожух добрий»), «шуба» («лисяча шуба», «куна на шубу», «шуба боброва», «зеленая шуба»), «чекмен», «юбка». У Ч. Неймана зустрічаємо лише згадку про обов'язковість наявності у приданому дівчини кожуха та свити [Neuman 1884]. Це також є важливою інформацією, адже свідчить про статусність цього одягу та його цінність. Верхній одяг виконував різні функції в традиції: захисна (захист від холоду,

негоди тощо, а також від можливого зовнішнього шкідливого впливу), статусного (в значенні соціальному, як маркер достатку, та в ритуальному, в якості додаткового шару одягу для повноти комплексу при обрядах, що здійснюються особами у своєму найрозвинутішому віці, на «піку» життєвого циклу, тобто під час весілля [Маєрчик 2011, с. 153]).

У наявних текстових прикладах можемо простежити доволі давні форми елементів одягу, наприклад оздоблення дорогим хутром, що зустрічається ще у фольклорі та історичних текстах княжих часів. Також цікавою є згадка локальної назви верхнього одягу, що побутувала на території Східного Поділля – «чекмен» (зокрема така назва оздобленого шнурами, аплікацією, інколи вишивкою, фіксувалася в Гайсинському р-ні, Вінницької обл. [4, 162]).

Інша згадувана форма одягу у текстах – «сукня», що може трактуватися як загальна назва вбрання як повного чи часткового його комплексу, або ж у текстах пізнішого походження – як окремий елемент одягу (*«Голівку причесала / Ще й бинду уплітала, / Сукенку надівала, / Черевички взувала.»*). Наведемо також кілька прикладів вживання такої словоформи в значенні більш узагальнюючому, як умовного синоніму до поняття «вбрання»: *«Оце тобі, пане Саво, сукні-адамашки, Що ти нажив, вражий сину, із панської ласки»* [Присяжнюк 1976, с. 218] та *«Коні твої воронії позаїжджувані, Сукні твої гармантові позаходяні, Слуги твої вірнесенькі порозгонювані.»* [Присяжнюк 1976, с. 241]. Ці зразки походять з текстів історичних пісень та балад. Складно визначити приблизний час їхнього створення, проте, оскільки ці сюжети з незначними регіональними відмінностями побутували в багатьох місцевостях цілої України майже незмінними, можемо припустити традиційну фіксацію самої форми назви, а не свідчення побутування конкретних елементів одягу чи матеріалів на описуваній території.

Згадки про **взуття** у поданих нами текстах доволі часті та фіксують кілька типів цього елемента вбрання. Є також назви місцевого характеру, тож загалом можемо відзначити такі форми: *«черевики»*, *«черевички»* («черевички

невеличкі, закаблуки із бичка», «батькові черевички/заграничні черевички»), «чобітки» («червоні чобітки, золоті підківки», «жовті чобітки, золоті підківки», «чорні чобітки, срібні підківки»), «чоботи» («чоботи з саф'яну на сім злотих», «чоботи із бичка», «чоботи в три роди», «червоні чоботи», «чоботи чорнесенькі»), «чобіточки» («чорні чобіточки», «червоні чобіточки»), «постільці», «постольці» («постольці із лика»), «постіл», «постоли», «постолиська», «вергуни», «онучі» («шовкові онучі», «теплі онучі», «сукняні онучі»). Як бачимо, варіанти назв і їх поєднання доволі різноманітні, що свідчить про взуття як повсякденну одіж та в деяких текстах також як протиставлення взутості/босоногості й формування певного соціального рейтингу, від якого залежить наявність тих чи інших видів взуття й рівня його оздобленості. Щодо цього наведемо приклад веснянки з с. Спичинці, Погребищенського р-ну (Він.):

*«-Ти, вулице, ти широкая,
Чому трава не зелена?
-Як мені зеленою бути,
Ой як мене гуси ззіли (..)
А дівчата притоптали
Червоними чобітками,
Золотими підківками. (...)
Молодиці притоптали
Чорними чобітками,
Срібними підківками. (...)
А парубки притоптали
Постолами та вергунами,
Сукняними та онучами.»
[Тобілевич 1982, с. 170]*

На цьому прикладі можемо простежити певну градацію відповідно до точки зору виконавців пісні, тож, оскільки весняна традиція була характерно дівочою, саме дівчата представлені в найбільш статусному взутті, за ними – молодиці, й трохи глумливе, традиційно представлене у календарних дівочих піснях, зображення парубків через взуттєвий образ і код. Чоботи, черевички, як взуття дорожче та статусніше, згадується у фольклорних текстах задля

означення людини відповідно до цих категорій або умисне підвищення її статусу шляхом оспівування вестиментарного коду, що характерно, наприклад, для віншувань та величальних текстів.

Різноманітними та одними з найбільш згадуваних у фольклорі є категорії **прикрас та головних уборів**. Про них згадує у своєму описі й Ч. Нейман, зокрема про те, що в с. Плискові чоловіки носили короткі зачіски та чорні смушеві шапки взимку, а в теплу пору – сукняні кашкети або солом'яні брилі з широкими полами й плоскими верхами. Окремо дослідник описує дівочі та жіночі головні убори: «Дівчата заплітають волосся посередині голови у дві коси й вплітають у них довгі «косники» («кісники»), тобто червоні вовняні стрічки. Ті дві «коси» укладають на верхівці голови вінкоподібно та закріплюють там, оперізуючи голову кілька разів «кісниками», та зав'язують їх ззаду кіс, кінці пускаючи на плечі.» [Neuman 1884, с. 117]. Також дівчата прикрашали себе на свята «кокошниками» чи «кибалками», як їх називає автор, що оздоблювались позліткою й намистинами, і до яких кріпились стрічки («бинди»). Жінки ж, за словами етнографа, носили великі вовняні хустки, кінці яких спускались на плечі, покриваючи їх. Під хустку – «кичку» («кишку») та «очіпок». Також Ч. Нейман згадує про те, що «на свята старі жінки носять «намітки», тобто довгі завої («тюрбани», як автор називає) з легкої доморобної тканини, подібної до мусліну» [Neuman 1884, с. 116-117]. Тут вони мають назву просто «намітки», проте у чималій кількості фольклорних текстів цей жіночий головний убір називається «серпанком», ці два означення в текстах побутують паралельно. Окрім опису Ч. Неймана, ми віднайшли ще кілька цінних світлин середини ХІХ ст., на яких зображені жінки та дівчина з м. Погребищ (дві з них також убрані у серпанкові намітки, а дівчина має на голові бинди, закріплені косами) [Додаток 7; Косміна 2022].

Згадує Ч. Нейман і прикраси, проте стисліше – описує, що дівчата носять на шиї різнобарвне «намисто», тобто «расіюгкі» або коралі, зав'язані позаду шовковою («єдвабною») «кокардкою», «застіжкою». Цікавою деталлю

є, за свідченням автора, прив'язування до кінців пояса кількох кілець чи то перстеників, які дзвенять [Neuman 1884, с. 116-117].

В уснословесній традиції простежуємо кілька іпостасей **прикрас**. Найбільш поширені згадки – великою мірою символічні, проте це не виключає їхнього реального побутування. Йдеться насамперед про персні та обручки, що у фольклорному контексті функціонують в системі шлюбної символіки, а також спілкування молоді, позашлюбних відносин. Провідними символами-мотивами є такі дії, як носіння обручки, зняття обручки партнером (як знак відмови/покари за подружню зраду чи невірність), обмін або дарування персня/обручки (в знак прихильності, попередніх чи явних заручин, зізнання в коханні, доказу/обіцянки вірності тощо), виготовлення шлюбної обручки в золотаря (характерна для текстів зимової обрядовості). Також у дібраних текстах згадуються інші прикраси, - намиста (як власна назва «*намисто*», або ж певного виду, форми, матеріалу: «*коралина*», «*добре намисто*»), вироби золотарів: «— *Золотарчику, мій голубчику, / Позолоть мені перстень-обручку, / Перстень-обручку на праву ручку, / Золотий вінець на голівочку*» або «-*Ой Василю, Василю, серце Василю, Купи ж мені намистечка на білу ю шию! -Цур його батька, яка дзидзюрюриста: Купив хрест і дукач, ще й хоче намиста!*», також згадуються вушні прикраси: «*І фарбоньки накупую, І брівоньки намалюю, І кульчики повішу, І тим хлопців не втішу*».

Окремо варто виділити код чоловічого головного убору, який практично уніфікований у нашій вибірці текстів, та є одним із універсальних символів української традиційної культури. Словесна форма появи чоловічого головного убору у фольклорі обраної зони – «*шапка*», «*шапочка*», а також «*капелюша*». Символізм шапки є досить глибинним і давнім, і власне дії з нею не могли не зафіксуватися у текстах, відображаючи особливості чоловічої та парубочої моделі поведінки в традиційному суспільстві та свідомості. Характерною дією, що здійснюється в рамках звичаєвої норми з шапкою, є її знімання, припіднімання та перебування на голові чоловіка/парубка за різних

обставин. Велике значення ці дії мають як форма вітання та вияву пошани («зняти шапку», «здійняти шапку»), в морально-етичній та комунікативній сферах традиційної культури. У текстах фольклору хлопець/чоловік зазвичай знімає шапку перед людьми різної статі та віку, найчастіше – вітаючись, а також проявляючи повагу: *«Ой ходила дівчинька по полю, / Вибирала пшениченьку з куколю. / Їхав козак дорогою, шапочку зняв: / -Боже тобі, дівчинько, помагай!»* Також шапка, як і інші елементи строю, має різний рівень оздобленості та статусності в залежності від форми, розмірів, матеріалу тощо. У текстах можемо бачити й художні або метафоричні інтерпретації на позначення шапки як одного з соціо-культурних ідентифікаторів чоловіка/парубка:

*«- По чім же ти, Ганнусю, пізнала,
Що ясним місяцьом назвала?
-По ході, Василю, по ході,
Червоня шапочка на тобі.
Золотий перстень на руці
Своїй Ганнусі на голубці.»*

*«А йде Петруньо в ворота,
На ньому шапка золота,
Його Оксана вірно любила,
Йому шапку купила.»*
[Тобілевич 1982, с. 59
24, с. 147]

Також традицією регламентувалась необхідність знімання шапки про входженні у приміщення з ознаками обжитого, людського, сакрального простору. Наприклад, до хати з іконами, церкви: *«Прийшли недалеко хати, Питають: «А шапку зняти, чи ні?» -А мусиш шапку зняти, Як ідеши до хати, А як же? Бо в хаті образи і хліб святий. (...) Аж приходит волосний батько, На нім шапка не проста, Ковпаком остра»* [Тобілевич 1982, с. 392]

Одним з найбільш символізованих серед інших прикрас та головних уборів є вінок. Він є ознакою дівочтва та дошлюбної соціалізації. Вінки найрізноманітніших форм, розмірів і матеріалів дівчата одягали на свята та гуляння, громадські зібрання практично у всіх регіонах України. Ми наводили короткий опис дівочих головних уборів північно-східного Поділля з дослідження Ч. Неймана, а також як зразок із суміжного району і місцевості,

яка за окремими етнографічними районуваннями (напр. О. Косміної, Л. Баженова) також належить до вказаної зони, додамо зображення з альбому Д. де ля Фліза «Мешканці Білилівського товариства», яке наразі в складі Ружинського р-ну, Житомирської обл.. На зображенні представлені жіночі головні убори й прикраси, а також інші елементи традиційного жіночого та чоловічого вбрання.

Отже, проаналізувавши таким чином основні складові народного строю, характерного для досліджуваної нами зони, можемо побачити, в яких формах, смислового навантаженні, ролі, соціальної чи гендерної приналежності ці елементи відображені у фольклорних текстах. У наступному підрозділі ми подаємо також певний статистичний аналіз уснословесного вираження вестиментарного коду традиційної культури.

3.2 Статистичний аналіз даних у фольклорних текстах

У нашому дослідженні ми опрацювали 186 зразок усної народної творчості з трьох районів, які знаходяться на перетині так само трьох яскравих та самобутніх у своїй традиційній культурі регіонів: Поділля, Середньої Наддніпрянщини (власне, Київщини) та Волині. У подібній перехідній зоні переплітаються як ознаки, так і фольклорний репертуар різних локальних традицій. Проте, також, утворюється і своєрідна зона співжиття цих особливостей. Жанрова специфіка досліджуваних територій близька до подільської значною мірою, як за сукупністю мотивів, так і за лексичним складом. Ми ж розглянемо, у яких жанрах є згадки про ті чи інші елементи одягу та за якими основними принципами ці згадки розподілені.

Загалом, у відібраних текстах ми маємо близько 190 згадок вестиментарних знаків у 10 жанрових розділах, які в свою чергу можна поділити на 13 окремих жанрів: основну групу складає обрядовість (календарно-обрядові пісенні твори – веснянки, купальсько-петрівчаний

цикл, колядки, щедрівки та маланчані пісні; тексти родинної обрядовості – весільні), також родинно- та соціально-побутова лірика, історичні пісні, балади, чимала кількість зразків жартівливо-танцювального жанру, і кілька прозових текстів, частину з яких фольклорний виконавець визначив як «оповідання», й інших, жанр яких знаходиться, на нашу думку, на межі анекдоту та народного оповідання). За статистикою, жанром, що у вибірці містив найбільше згадок про елементи одягу, є весільні пісні. У відсотковому співвідношенні, можемо поділити ці підрозділи на три групи: родинно-обрядові пісні, представлені весільним циклом, містять близько 30% всіх вестиментарних згадок, за ними можемо згрупувати три доволі віддалені жанри, які знаходяться на одному рівні за частотою згадок (близько 10% кожен) – веснянки, родинно-побутова лірика та жартівливо-танцювальні пісні. Третю ж групу формують жанри з меншим відсотком частотності (літній (7%) та зимовий (11%) цикли календарної обрядовості, соціально-побутова лірика (4%), історичні пісні (2%), балади (7%) та прозові оповідки (8%), а також незначний відсоток колискових та голосінь).

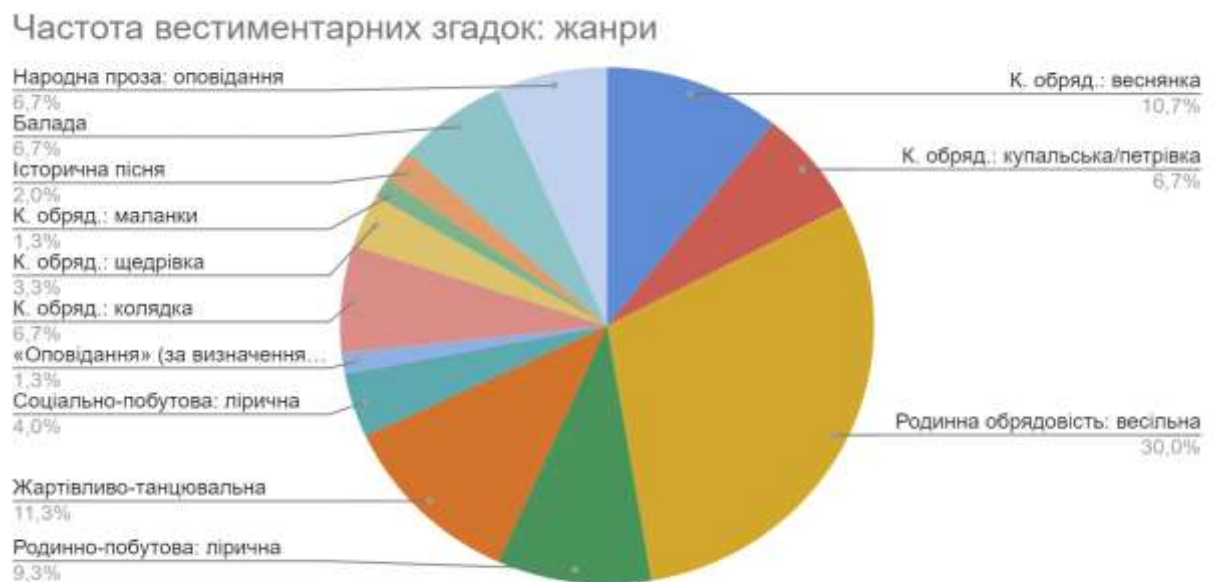

Рисунок 3. Співвідношення вестиментарних згадок за жанрами

Розглядаючи структуру частотності згадок окремих елементів вбрання, можемо так само розподілити їх за кількома ознаками: 1) частота появи в текстах певного типу традиційного одягу або окремих елементів кожного

типу; 2) частотність згадування певних елементів у окремих жанрах; 3) співвідношення згадок одягових елементів із гендерною прив'язкою. Щодо першого питання, то можемо зазначити, що найбільшою групою за одиничними згадками є саме головні убори. Вони ж становлять також групу найбільш різноманітну (до 10 варіантів одиниць елементів одягу). Далі в спадному порядку можемо розмістити й решту типів:

- головні убори
- взуття
- натільний одяг
- верхній одяг
- поясний одяг
- прикраси

Аналізуючи дані, які можуть проявити певні закономірності в розподілі елементів вестиментарного коду, хочемо охарактеризувати кілька зразків міжжанрових та внутрішньоструктурних співвідношень. Наприклад, у найбільш наповненому одяговими знаками жанрі пісенності – весільному циклі – простежуємо, що найчастіше у цих текстах згадуються такі елементи вбрання, як вінок, сорочка та чоботи. Відповідно до цього можна припустити, що саме ці елементи є доволі важливими й у обрядовій семіосфері весільного обряду, оскільки зафіксовані у його, по суті, словесному вираженні – фольклорних текстах. Так само, знаковим є те, що в пісенних текстах простежується переважання у кількісному співвідношенні уже згаданих категорій (головні убори на першому місці, далі взуття та натільний одяг), а в текстах прозових жанрів ці ж вестиментарні згадки розподілені практично рівномірно. Це може свідчити про більше семантичне навантаження вестиментарних знаків у пісенності (особливо в обрядових текстах), ніж у прозових оповіданнях. Проте, оскільки прозові жанри у нашому дослідженні

все ж представлені не достатньо повно, то ці висновки не можуть бути належно обґрунтовані.

Ще одним критерієм аналізу в нашому дослідженні є розподіл вестиментарних знаків, за їхньою прив'язкою до гендеру. У обстежених нами текстах наявні згадки про елементи як жіночого чи чоловічого одягу, так і деяких універсальних одиниць, які варто вивести в окрему групу. В усій сукупності жанрів, за одиничними підрахунками, згадок жіночого вбрання більш ніж удвічі більше, ніж чоловічого (у співвідношенні приблизно 70% до 30%). Якщо додати до цієї статистики дані про універсальні елементи одягу, то вийде ось таке співвідношення:

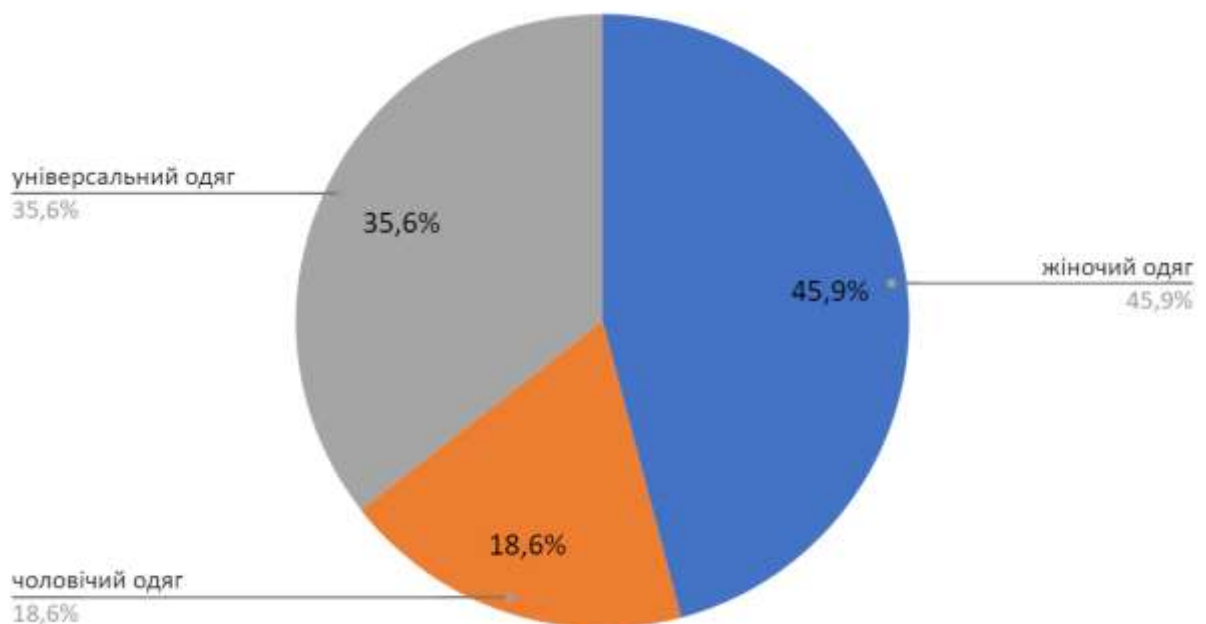

Рисунок 4. Співвідношення вестиментарних згадок у текстах за гендером

У додатках до нашої роботи ми також проілюструємо діаграмами співвідношення окремих елементів чоловічого, жіночого й універсального одягу з усієї вибірки, без прив'язки до конкретних жанрів [Додаток 4: 4.1, 4.2, 4.3]. Можемо зазначити, що найбільш частотними загалом у цих трьох іпостасях вестиментарних елементів з кожної групи такі:

- чоловічий одяг (шапка - найчастотніша, а також взуття та верхній одяг)

- жіночий одяг (найуживаніші також головні убори – вінок, хустка, бинди)
- універсальний одяг (найчастіші згадки про натільний одяг (сорочку), далі – взуття, прикраси та верхній одяг (зазвичай кожух))

Таким чином, провівши деякі статистичні аналізи, можемо говорити про різноманітність варіацій поєднання та співвідношення елементів одягу у фольклорних текстах, закономірності їхньої прив'язки до жанрової структури та відмінностей знакового навантаження в залежності від обставин, жанру й інших умов функціонування фольклорного тексту.

Висновки до Розділу III

Отже, у цьому розділі ми здійснили основну дослідницьку роботу та проаналізували типи й характеристики вестиментарних знаків у фольклорних текстах. Вибірка складала близько 190 зразків, і, окрім аналітичної роботи, було проведено й статистичну та розглянуто основні закономірності та принципи розміщення згадок про різноманітні елементи одягу в уснословесній традиції північно-східного Поділля. До уваги брались такі критерії аналізу як територіальна обумовленість (підбірка текстів відбувалась за принципом походження з досліджуваної нами зони межових районів Вінницької, Житомирської й Київської обл.), змістова прив'язка (у текстах віднаходили згадки про одяг та все, що з ним пов'язано), також жанрова приналежність до поетичного й прозового фольклорного спадку, прагматика одягового функціонування за етнографічними даними з досліджуваного регіону та аналізу добірки самих вестиментарних знаків у тексті. Акцентовано увагу на тих регіональних особливостях, як предметно-етнографічних, так і лексичних, задля простеження особливостей досліджуваної зони та деякі співставлення з загальнонаціональною поширеністю тих чи інших елементів традиційного строю.

ВИСНОВКИ

Наше дослідження спрямоване на певний комплексний аналіз вестиментарних знаків, що зустрічаються у фольклорних текстах, та особливості їх функціонування у семіосфері усної традиції. Також, одним із завдань роботи було вивчення та систематизування деяких етнографічних контекстів, у яких формувався вестиментарний код та створювалися елементи вбрання, що згодом фіксувались у фольклорі. Був зроблений історіографічний розгляд попередніх та сучасних досліджень, що є базовими або ж суміжними з нашою тематикою й методологією. У першому розділі ми простежували, як науковці та люди зі споріднених із етнографією сфер описували, картографували, аналізували фольклорні матеріали та етнологічну базу зібраного за період з ХІХ - ХХІ ст. Умовно ми поділяли періоди вивчення загалом подільського та навколишніх регіонів на кілька етапів, слідом за методом Л. Іваневич [Іваневич 2021]. Цю модель використовує чимало дослідників історіографів і полягає вона в тому, що найперший етап етнографічних студій припав в основному на ХІХ ст., коли був накопичений необхідний масив емпіричної та описової інформації, яку вчені наступних періодів могли застосовувати в більш глибоких дослідженнях і аналізі [Іваневич 2021]. Починаючи вже з сер. ХІХ ст., почали з'являтися праці аналітичного характеру або ж більш структурованого описового. Одним з таких джерел, що стали особливо цінними для нас у цій роботі, є обстеження польським етнографом Ч. Нейманом с. Плискова Погребищенського р-ну (Він.) у 1884 р., та описавши важливі деталі й локальні назви традиційного одягу цієї місцевості [Neuman 1884]. У нашому третьому розділі ми широко послуговувались дослідженнями Ч. Неймана задля порівняльного аналізу вестиментарного коду у вибраних фольклорних текстах та у функціональній обрядовій чи побутовій прагматиці. Тож, розглянувши у першому розділі історіографічне завдання нашого дослідження, у другому – систематизували матеріали з перепису населення, з метою означити ширше контекст

побутування одягу, умов його створення та поширення, ознак фіксації тих чи інших явищ та образів в усній словесності. У третьому розділі ми аналізували принципи та способи вживання назв різних елементів вбрання у добірці текстів із трьох районів північно-східного Поділля: Погребищенського (Він.), Козятинського (Він.) та Ружинського (Жит.). Нам вдалось розглянути та систематизувати близько 190 зразків вживання назв на позначення одягового знаку в фольклорі поетичному та прозовому, простежити зокрема цікаві закономірності, що стосуються гендерного співвідношення тих чи інших елементів вбрання, жанрової приналежності, світоглядної та прагматичної підстави до функціонування вестиментарного знаку в обрядовому контексті та ін. Частина нашої практичної роботи була спрямована на статистичний аналіз вибраних матеріалів двох типів: фольклорного тексту та соціологічних даних. У процесі дослідження ми також розглянули лексичну складову текстової добірки, тобто проаналізували варіативність форм називання елементів одягу в текстах. Вдалося виокремити такі місцеві назви, як «вергуни» (традиційне плетене або шите взуття, постолі), «чекмен» (верхній сукняний одяг, що побутував на Східному Поділлі, та таку назву до цього фіксували також у південних районах Вінниччини) та ін. Також у праці подано кілька діаграм зі статистичними даними, що дозволяють більш наглядно проілюструвати аналітичне дослідження. Це дослідження в перспективі своїй може мати більш ґрунтовне продовження з аналізом більшої вибірки (відповідно репрезентативнішої) фольклорних матеріалів, зокрема, на нашу думку, варто опрацювати та проаналізувати більшу кількість текстів народної прози, а також задіяти додаткові експедиційні методи, щоб охопити інші місцевості представлених районів. Все це дасть змогу поточнити та підвищити якість етнографічного бекграунду дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк Хв. *Студії з української етнографії та антропології*. Київ: Мистецтво. 1995. 335 с.
2. Грушевська К. *З примітивного господарства: Кілька зауважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства*. Ортман: 1928. 179 с.
3. Десятніков І. Скільки отримували наймити на селі в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. *Нова доба*. Блог. 2018.
4. Дмитренко М. *Голосіння, тужіння, плачі*. Київ: Видавець Микола Дмитренко. 2007. 152 с.
5. Дубравін В. *Пісні одного села (Мончин Погребищенського району Вінницької області)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2002. 144 с.
6. Жилко Ф.Т. *Нариси до діалектології української мови*. Київ: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа». 1955. 315 с.
7. Зарембський О. *Народное искусство подольских украинцев*. Санкт-Петербург: Издание государственного русского музея. 1928. 56 с.
8. Зеленін Д. Женские головные уборы восточных славян. *Slavia: casopis pro slovanskou filologii*. R. 5. № 2. 1926. С. 303-338.
9. Іваневич Л. Матеріали для виготовлення й декорування народного вбрання українців Поділля: класифікація та особливості. *Народна творчість та етнологія*. № 6. 2014. 13 с.
10. Іваневич Л. *Традиційний одяг українців Поділля (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): історія, класифікація, конструктивно-художні та регіонально-локальні особливості*. Хмельницький: ФОП Мельник А. А.. 2021. 351 с.
11. Іваннікова Л. Аполлон Скальковський – збирач, видавець і дослідник фольклору Степової України. *Міфологія і фольклор*. № 1 – 2. 2016. с. 12

12. Казьмирчук М. Рівень життя селян Київської губернії другої половини XIX ст. століття. *Етнічна історія народів Європи*. Випуск 28. 2009. С. 72-77.
13. Київська губернська комісія першого загального перепису населення у 1897 р., м. Київ: листки перепису. Київ: Державний архів Київської області.
14. Косміна О. Повсякдення євреїв в українських містечка початку XX ст. *Локальна історія*. 2022.
15. Косміна О. Соціальна символіка українського традиційного вбрання. *Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць*. № 22. 2007. С 14.
16. Косміна О. Традиційне вбрання українців: в 2 т. Київ: Балтія-Друк. Т. 1: Лісостеп. 2008. 58 с.
17. Косміна Т., Васіна З. *Українське весільне вбрання: етнографічні реконструкції*. Київ: Мистецтво. 1989. 18 с.
18. Косміна О. Українське народне вбрання на імператорській виставці 1867 року. *Локальна історія*. 2022.
19. Коцан В. *Традиційне народне вбрання у фольклорі Закарпаття*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла». 2022. Вип. 1 (46).
20. Левчук Т. Олена Пчілка про моду та вроду. *Волинь філологічна*. Вип. 28. 2019. С. 119-147.
21. Маєрчик М. *Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу*. Київ: Критика. 2011. 327 с.
22. Матейко К. *Український народний одяг*. Київ: Наукова думка. 1977. 195 с.
23. *Народні пісні Вінниччини (з колекцій збирачів фольклору)* / упоряд. та вступ. статті Л. О. Єфремової, післямова М. К. Дмитренка. Київ: Логос. 2019. 680 с.
24. Ніколаєва Т. *Історія українського костюма*. Київ: Либідь. 1996. 118 с.

25. Пономар Л. Знакова функція одягу в обрядовій культурі українців середини ХХ – початку ХХІ століття: прояви локальних традицій (за матеріалами експедицій). *Народна творчість та етнологія*. 2015. С. 32 – 38.
26. Пономарьов А. До проблеми регіональних історико-етнографічних досліджень. *Поділля. Історико-етнографічне дослідження*. Київ: Доля. 1994. С. 5-13.
27. Потушняк Ф. Нагота при ворожінню. *Літературна неділя*. Р. II. 1942. С. 113-115.
28. Присяжнюк А. *Пісні Поділля*. Київ: Наукова думка. 1976. 520 с.
29. Причепій Є., Причепій Т. *Вишивка Східного Поділля: структура орнаменту та спроба інтерпретації образів*. Київ: Родовід. 2007. 111 с.
30. Свидницький А. *Великдень у подолян*. Київ: Наукова думка, 1985. С. 456 – 512.
31. Свідзінський В. Ткацкий промысел в Подольской губернии. *Кустарные промыслы Подольской губернии*. 1916. С. 119-181
32. Сібрук А., Литвинська С., Добровольська Л., Оксамитна Л. Історія дослідження прикрас у міфології та фольклорі. *The scientific heritage*. Vol. 3, N 75. 2021. 8 с.
33. Тканко З. Головні жіночі убори Поділля. *Народна творчість та етнографія* : збірник наукових праць. № 6. 1988. С. 44-46.
34. Тобілевич С. *Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич*. Київ: Наукова думка. 1982. 422 с.
35. Трофімов Л. Ткацкий промысел в Подольской губернии. *Кустарные промыслы Подольской губернии*. Київ: 1916. С. 182-289.
36. Черв'як К. Дослідження похоронного обряду: похорон як весілля. *Етнографічний вісник*. № 2. 1927. С. 143-178.

37. Чубинський П. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский Край : у 7 т. Т. 7, вып. 2 : Малоруссы юго-западного края. 1872-1878. С. 343-608.*
38. Шубравська М. *Весілля, у двох книгах, Т 1 : збірник.* Київ: Наукова думка. 1970. 451 с.
39. Щибря В. *Народний одяг Середньої Наддніпряниці кінця XIX – початку XXI століття: локальні особливості, розвиток.* Київ: дисертаційна робота. 2017.
40. Neyman C. *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej : Materiały etnograficzne z okolic IPliskowa w po w. Lipowieckim zebrane przez Pannę Z. D. Vol. VIII: Krakow. 1884. 323 с.*

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Цитата	Джерел о	Розділ/вид	Жанр цитати
«Наша панна не взросла, Суkenочка у кравця, Черевички у шевця, Сорочечка у швачечки, Хустиночки у прачечки, Їдьте собі!»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 45 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 147-148, №81	Плечовий одяг: сукня Натільний одяг: сорочка Взуття: черевички Головні убори: хустка	Календарна обрядовість: веснянка
«Ой як мені зеленій не бути, Коли мене дівчата походили Червоними та чобітками, Золотими та підківками!»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 48 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 148-149, №85	Взуття: чоботи	Календарна обрядовість: Веснянка
«- По чім же ти, Ганнусю, пізнала, Що ясным місяцьом назвала? -По ході , Василю, по ході, Червоная шапочка на тобі. Золотий перстень на руці Своїй Ганнусі на голубці.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 59 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 153, №101	Головні убори: шапка Прикраси: перстень	Календарна обрядовість: Купальська

<p>«Приїхали, моя мамцю, щось за пани, Взяли мою русу косу під жупани, Стали мою русу косу шарпати, Стала моя стара ненька плакати.»</p>	<p>«Українські народні пісні у записках С. Тобілевич», с. 76 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 128, №17</p>	<p>Верхній одяг: жупан</p>	<p>Родинна обрядовість: Весільна</p>
<p>«Шафрану, мамцю, шафрану, Не дай мене, моя мамцю, так рано. Нехай мої дружечки гуляють, Нехай мої биндочки помають.»</p>	<p>«Українські народні пісні у записках С. Тобілевич», с. 74 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 141, №64</p>	<p>Головні убори: стрічки</p>	<p>Родинна обрядовість: Весільна</p>
<p>«А в нас такі шати, Щоб вашу дочку взяти.»</p>	<p>«Українські народні пісні у записках С. Тобілевич», с. 87 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 135, №44</p>	<p>Одяг</p>	<p>Родинна обрядовість: Весільна</p>
<p>«Ой сиділа Марійка на ганку, Та краяла червону китайку: -До мене, родино, до мене, Не буде вам соромоньку за мене.»</p>	<p>«Українські народні пісні у записках С. Тобілевич», с. 94 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 142, №70</p>	<p>Тканина: Символ</p>	<p>Родинна обрядовість: Весільна</p>
<p>«Твоя дочка добра, Та й зловила бобра</p>	<p>«Українські</p>	<p>Тканина: Символ</p>	<p>Родинна обрядовість: Весільна</p>

В зеленому житі, В червоному оксамиті.»	народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 94 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 143, №73		
«Наш півень білокрилий, Наш дружба чорнобривий, Китайом підперезався, До короваю взявся.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 95 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 143, №76	Поясний одяг: Пояс	Родинна обрядовість: Весільна
«Гарний хлопець, гарно ходит, Його мати гарно водит, Сорочина тонесенька, пригортає злегесенька. Ой якби ти хлопець мій, дала б тобі кожух свій, Кожух білий, комір сивий, славний хлопець чорнобривий.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 102 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 211, №232	Натільний одяг: сорочка Верхній одяг: кожух	Родинно- побутова: Лірика
«-Ой ти, дівчино, не бійся морозу, Я ж твої ніжки у шапочку вложу. Моя шапочка та недорогая, Чотири воли з обори зігнала. Чотири воли, чотири корови, За твоє личко та за чорні брови.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 151, 295 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 186, №170	Головні убори: шапка	Родинно- побутова: Лірика
«Ой взяв милий милу за білуру ручку	«Украї нські народні пісні	Прикраси: обручка	Родинно- побутова: Лірика

Та іскинув золоту обручку.»	у записах С. Тобілевич», с. 298		
«Чорноморець з Дону їде, Ще й семеро коней веде, На восьмому вороному У жупані голубому.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 299 (1884 прибл.) :: ІМФЕ, ф. 8- 4, од. зб. 335, арк. 77-78; мел. – арк. 173, №163	Верхній одяг: жупан	Родинно- побутова: Лірика
«-Ой Василю, Василю, серце Василю, Купи ж мені намистечка на білу ю шю! -Цур його батька, яка дзиндзюриста: Купив хрест і дукач, ще й хоче намиста!»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 320 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 210-211, №230	Прикраси: намисто, хрест, дукач	Жартівливо- танцювальна
«І фарбоньки накупую, І брівоньки намалую, І кульчики повішу, І тим хлопців не втішу. Возьму фартух дорогий, Срібні-злоті береги, Мережана середина, Чи ж не гарна я дівчина? І чоботи з саф'яну За сім злотих дістану.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 340 (1884 прибл.) :: «Zbiog..», с. 221, №276	Прикраси: сережки Поясний одяг: фартух Взуття: чоботи	Жартівливо- танцювальна
«І чоботи в руках несе, Сам до мене босий чеше. Щоб підкови не бряжчали,	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич»,	Взуття: чоботи	Жартівливо- танцювальна

Щоб вороги не кричали.»	с. 345 (1884 припл.) :: «Zbiog..», с. 215, №252		
«Ой чи той то Микита, Що з вильотами свита?»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 346 (1884 припл.) :: «Zbiog..», с. 211, №233	Верхній одяг: свита	Жартівливо-танцювальна
«Ой дощ іде на білу березу, А я свому миленькому сорочку мережу І тонесеньку, і білесеньку»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 346 (1884 припл.) :: «Zbiog..», с. 212, №235	Натільний одяг: сорочка	Жартівливо-танцювальна
«Славна дівка чорнявая, та намиста нема. І намисто куплю, і фартух наберу, Таки в того багача за невістку буду.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 347 (1884 припл.) :: «Zbiog..», с. 214, №241	Поясний одяг: фартух Прикраси: намисто	Жартівливо-танцювальна
«Ой ти знав, нащо брав, я ж не твоя рівня, Бо ти ткач-ниткоплут, а я бондарівна.»	«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 354 (1884 припл.) :: «Zbiog..», с. 219, №265	Виготовлення одягу	Жартівливо-танцювальна

<p>«Ой пила, пила, чепця згубила, Прийшла додому ще й мужа біла. Ой біла, біла, вигнала з хати: -Іди до коршми чепця шукати! Прийшов до коршми: «Ой люде, люде, Хто найшов чепця, перейма буде! Буде перейма – чарка горілки, Хто найшов чепця моєї жінки. Буде перейма – ще й мірка проса, Бо сидит жінка простоволоса!»</p>	<p>«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 355 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 223, №282</p>	<p>Головні убори: чепець</p>	<p>Жартівливо- танцювальні</p>
<p>«Ой де ж тії чоботи, що зять дав? Він за тії чоботи дочку взяв. (...) Чоботи, чоботи із бичка, Чом ви так не робите, як дочка? (...) А за тую прокляту шкапину Та й віддала рідную дитину.»</p>	<p>«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 358 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 225, №287</p>	<p>Взуття: чоботи</p>	<p>Жартівливо- танцювальна: приспівка весільна</p>
<p>«А я своїй Дзюбі-любі черевички куплю. Черевички невеличкі, закаблуки із бичка, А щоб моя Дзюба-люба та вдарила тропака.»</p>	<p>«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 376 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 210, №229</p>	<p>Взуття: черевички</p>	<p>Жартівливо- танцювальна</p>
<p>«Прийшли недалеко хати, Питають: «А шапку зняти, чи ні?»</p>	<p>«Украї нські народні пісні у записах С.</p>	<p>Головні убори: шапка</p>	<p>«Оповідання» (за визначенням наратора)</p>

<p>-А мусиш шапку зняти, Як ідеш до хати, А як же? Бо в хаті образи і хліб святий.(...) Аж приходит волосний батько, На нім шапка не проста, Ковпаком остра»</p>	<p>Тобілевич», с. 392 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 225-226</p>		
<p>«Не роззувався, Тільки в одужу вбрався: Кожух донський, Короткий, узкий, Розкинь поли, То весь голий! Чоботи в три роди, - Де ступиш, то босі сліди. Шапка островерха – Вся чуприна зверха, Всередині вовна І вошей повна..»</p>	<p>«Украї нські народні пісні у записах С. Тобілевич», с. 394 (1884 прибіл.) :: «Zbiog..», с. 228</p>	<p>Верхній одяг: кожух Взуття: чоботи Головні убори: шапка</p>	<p>«Оповідання» (за визначенням наратора)</p>
<p>«-Нема його дома, Поїхав по вола, Сукон вибивати, Дівок вибирати.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 56 (1962 зап., нараторка 1910 рн)</p>	<p>Тканина: сукно</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«Зеленая шуба, червоні чоботи, (...) Чорная лента коло капелюша.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 63-64</p>	<p>Взуття: чоботи Головні убори: капелюх</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«А в перепілки молодий мужичок (...) Із базару йде й черевички несе.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 67</p>	<p>Взуття: черевички</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«Під ніженьки, під білесенькі, Під чоботи, під чорнесенькі.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 74</p>	<p>Взуття: чоботи</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>

<p>«Не стій, доню, з нелюбом, Не дай ручки стискати, Перстеника здіймати. А як станеш з миленьким, Давай ручку стискати, Перстеника знімати.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 74-75</p>	<p>Прикраси: перстень</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«-А дівчатам уся воленька, За хусточку та за биндочку, За віночок та й у таночок.(...) -А парубкам уся воленька, За шапочку та за дудочку..(..) -Чоловікам уся воленька: За шапочку та за палічку..»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 75</p>	<p>Головні убори: хустка, бинда, вінок, шапка</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«Голівку причесала Ще й бинду уплітала, Сукенку надівала, Черевички взувала.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 77</p>	<p>Головні убори: бинда Плечовий одяг: сукня Взуття: черевички</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«У вишневім садочку Шила Маруся сорочку. Прийшов Іван, нитки украє, Та й божиться, що не брав.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 81</p>	<p>Натільний одяг: сорочка</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«Обіцявся той Максимцьо: -Черевички куплю. -Ой не купуй черевички, Купи мені бинду, Усім хлопцям та дівчатам На велику кривду.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 83</p>	<p>Взуття: черевички Головні убори: бинда</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>

<p>«-Десь у садочку шие сорочку, Шовком та біллю вишиває, Свойому миленькому пересилає: -Надівай її щонеділеньки, Згадуй мене щогодиноньки, Шовком я шила, біллю рубила Для свого милого, що любила.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 83</p>	<p>Натільний одяг: сорочка</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«Ще й на папері списана, Ще й на папері, на листу, На тонкім, білім серпанку. Ходить Оверко, як панко, Сховай свою Ялинку під жупанку.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 86</p>	<p>Тканина: серпанок Верхній одяг: жупанок</p>	<p>Календарна обрядовість: купальська/петрівка</p>
<p>«А їхав той Василько, шапку зняв: -Боже тобі, Галюню, помагай.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 87</p>	<p>Головні убори: шапка</p>	<p>Календарна обрядовість: петрівка</p>
<p>«Рушнички ткала, біль білила, До теї білі говорила: -Ой біле, біле, білесенька, Кому ж ти будеш вірнесенька? Ой чи попові, чи дякові, А чи Михайлу молодому? Ой ні попові, ні дякові, Тільки Михайлу молодому.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 89</p>	<p>Тканина: рушник тканий</p>	<p>Календарна обрядовість: петрівка</p>
<p>«Дівка Настуня журилася, Що ще рушничків не наткала,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 92</p>	<p>Тканина: рушник тканий</p>	<p>Календарна обрядовість: петрівка</p>

Собі Петруся сподобала»			
«Ой поїхав той Петро за границю Купувати Надії на спідницю. -Ой як цю спідницю шовкову Червоною лентою обложу, Червоною лентою обложу, Таки своїй Надії догожу.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 94	Поясний одяг: спідниця	Календарна обрядовість: куйла/петрівка
«-Ой не сиди, Катерино, не сиди, Взуй собі черевички та й ходи. -Нащо мені батькові взувати, Як поїхав Петро за границю кращі купувати.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 94	Взуття: черевички	Календарна обрядовість: купайла/петрівка
«Сім пар чобіг витоптав, витоптав, Поки Надю висватав, висватав.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 95	Взуття: чоботи	Календарна обрядовість: купайла/петрівка
«- Дайте нам, бабусю, хоч одвійочку, Хоч одвійочку, хоч одмірочку, А ми понесем до золотаря, Поробим віночки на головочки.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 110	Головні убори: вінок	Календарна обрядовість: колядка
«А дам я тобі чистого срібла. Понесеш його до золотаря, Зробить обручку на твою ручку, А в тій обручці будеш вінчатись.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 111	Прикраси: обручка, перстень	Календарна обрядовість: колядка
«Вчора звечора з торгу приїхав, Привіз він мені три подарунки: Перший подарок — тонкий серпанок,	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 111	Тканина/головні убори: серпанок Верхній одяг: шуба	Календарна обрядовість: колядка

<p>Другий подарок — лисяча шуба, Третій подарок — шовковий пояс. Тонкий серпанок, як сонце, сяє, Лисяча шуба слід замітає, Шовковий пояс клуби встеляє.»</p>		<p>Поясний одяг: пояс</p>	
<p>«До батенька по коника, До матінки по сорочку, До милої по хусточку.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 111</p>	<p>Натільний одяг: сорочка Головні убори: хустка</p>	<p>Календарна обрядовість: колядка</p>
<p>«Та сплюємо купу в дереві, Куну в дереві, дівку в теремі, Ой то вам буде куна на шубу, А мені буде дівка до шлюбу.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 113</p>	<p>Верхній одяг: шуба</p>	<p>Календарна обрядовість: колядка</p>
<p>«— Ой коню, коню, я тебе продам, Я тебе продам за сто червоних, За сто червоних, за бутель вина, За бутель вина, колоду сукна.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 114</p>	<p>Тканина: сукно</p>	<p>Календарна обрядовість: колядки</p>
<p>«Там дівчина полюбила, Хусточкою подарила. А якою? — шовковою, А братіка шапочкою. А братіка шапочкою, А сестрицю биндочкою.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 115</p>	<p>Головні убори: шапка, бинда, хуста</p>	<p>Календарна обрядовість: колядка</p>
<p>«Стерегла вино, Шиттячко шила, Шиттям махнула, сама заснула. Десь узялися райські пташки, Сіли-упали, вино дзьобали.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 116</p>	<p>Натільний одяг: сорочка (вишиття, оздоблення)</p>	<p>Календарна обрядовість: колядка</p>
<p>«Ой на річці на Гордані</p>	<p>«Пісні Поділля», Н.</p>	<p>Головні убори: хустка</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>

<p>Там Оксана біль білила. Біль білила, хустя прала, Хустя прала, виглядала,»</p>	<p>Присяжнюк, с. 117</p>	<p>Матеріали: нитки «біль»</p>	
<p>«Гжешная панна, панна Ганнуся. Сидить же вона, шиє кошулю, А коло пазушки різні пташки, А на рукавці сиві голуби.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 117</p>	<p>Натільний одяг: сорочка («кошуля»)</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>
<p>«Там риболовці рибу ловили, Рибу ловили, квітку піймали. -Ой риболовці, ви гарні хлопці, Віддайте квітку, перейма буде: Першому буде пляшка горілки, Другому буде золотий перстень, Третьому буде красна дівчина.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 118</p>	<p>Прикраси: перстень</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>
<p>«— Ви мені диво, я вам дивніше: А в нас на Різдво рожа процвіла, Як не вірите — я вінок сплела, Сплела віночок, пішла в таночок.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 119</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>
<p>«— Золотарчику, мій голубчику, Позолоть мені перстень-обручку, Перстень-обручку на праву ручку, Золотий вінець на голівочку.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 119</p>	<p>Прикраси: перстень, обручка Головні убори: вінок</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>
<p>«Панна Настуня коня сідлає, Коня сідлає, їх догапяс. З одного взяла вороного коня,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 121</p>	<p>Прикраси: перстень Верхній одяг: шуба</p>	<p>Календарна обрядовість: щедрівка</p>

<p>З другого взяла шубу боброву, З третього зняла золотий перстень. Вороного коня братові дала, Боброву шубу матері дала, Золотий перстень на ручку наклала. Вороний кінь під братом грає, Боброва шуба слід замітає, Золотий перстень на пальці сяє.»</p>			
<p>«А на камені ноги мила Та й срібний перстень утопила. Та срібний перстень доставала Та собі фартух замочала. — Повій, вітроньку, сюди-туди, Висуши фартух та й із води. Повій, вітроньку буйнесенький, Висуши фартух тонесенький, Щоб матінка не пізнала, Щоб від хати не прогнала.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 122</p>	<p>Прикраси: перстень Поясний одяг: фартух</p>	<p>Календарна обрядовість: маланки</p>
<p>«Ложку, тарілку доставала, Шовковий фартух замочала. — Ой повій, вітре, сюди-туди, Висуши фартух та й із води. Повій, вітроньку, крізь ворота,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 123</p>	<p>Поясний одяг: фартух</p>	<p>Календарна обрядовість: маланки</p>

Висуши фартух краще злата. Ой повій, вітре буйнесенький, Висуши фартух тонесенький.»			
«Чи є теща жива, Що сороченьку шила? Що шила, вишивала, Зятенька дожидала.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 146	Натільний одяг: сорочка	Родинна обрядовість: весільна
«До тещі ми йдемо, Подарунки несемо. Якії подарунки? Чорні чобіточки.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 146	Взуття: чоботи	Родинна обрядовість: весільна
«А йде Петруньо в ворота, На ньому шапка золота, Його Оксана вірно любила, Йому шапку купила.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 147	Головні убори: шапка	Родинна обрядовість: весільна
«На кілля білля впало, Тут наше військо стало, Білая позліточка, Тут наша невісточка.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 148	Матеріали: позлітка, білля	Родинна обрядовість: весільна
«Доки будем стояти, Травку-муравку топтати Жовтими чобітками, Золотими підківками?»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 150	Взуття: чоботи	Родинна обрядовість: весільна
«А збирала барвінок по стеблі. — Біжіть, дружечки, зберіте, Мені віночок сплетіте. Сплетіть мені віночок достатній, І на мою головоньку останній»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 151	Головні убори: вінок	Родинна обрядовість: весільна
«Журилася Оксанка, Що рання зима впала, Рута снігом припала, Що ні з чого вінка сплести, Ні у ньому посидіти.	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 153	Головні убори: вінок	Родинна обрядовість: весільна

<p>Обіззався той Петро: — Не журись, Оксанко, Був же я у Вільгові, Купив вінок готовий, А з червоного шовку, Та й на твою головку, А з білявенького цвіту, Щоб носила довіку.»</p>			
<p>«— Ой того плачу, ой я жалую, ви, мої подруженьки, Не дали мені віночка звити і в ньому посидіти.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 154</p>	<p>Головні убри: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Просила Оксана дружечок, Щоб їй сплели віночок Для суботоньки на хвильку, А на неділю на днинку, А ввечері скинь вінок З бппочками на кілок.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 155</p>	<p>Головні убори: вінок, крашанка</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«А в чужім домі бубни б'ють, А в нашім домі вінка в'ють, А з якого зілля? З ялини Ще й з червоної калини.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 156</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«По червону ю калину, По хрещатенький барвінок Молодій Оксані па вінок.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 156</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Сплели Оксані віночок З ярої рути квіточок,»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 157</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Ой то будуть дівчата вінки плести, Через твоє подвір'ячко зілля нести: То руточку, то м'яточку, то шальвію,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 159</p>	<p>Головні убори: вінок, хустка</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>

<p>То хрещатий барвіночок на віночок. А ти будеш у віконце виглядати, Біле личко слізюньками умивати, Шовковою хустинкою утирати.»</p>			
<p>«А як будеш за нелюба віддавати, Готуй мені ту сорочку, що вмирати.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 162-163</p>	<p>Натільний одяг: сорочка</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Мила Оксана столи, Сплеснула в долоні, Долоні защеміли, Перстені забреніли»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 167</p>	<p>Прикраси: перстень</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«А брат сестрицю розплітав, Де ж тії вплітки подівав? Поніс на місто – не продав, Меншій сестриці подарував: -Оце тобі, сестрице, сестрин знак, Суди, Боже, дочекати й тобі так.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 169-170</p>	<p>Головні убори: уплітки</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Ой вінче ж мій, вінче, Хрещатий барвінче, Я ж тебе в Криму набирала, Я ж тебе в скриню замикала, Тепер тебе рушу, Розплітати мушу.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 173</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Дивися-но, мамо, Як мені в вінку гарно, Так я в ньому находила, Як ти мною наробила.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 173</p>	<p>Головні убори: вінок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«А йде Оксана звінчана, Чорнії чобіточки на нозі,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 178</p>	<p>Взуття: чоботи Прикраси: золотий перстень</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>

Купив той Петрусь в дорозі, Не так в дорозі, на торзі, Золотий перстень на руці.»			
«Не пізнає мати Свого дитяти В рутянім віночку Схилила головочку.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 179	Головні убори: вінок	Родинна обрядовість: весільна
«Бо зв'язав піп білі ручки хустинкою, Не розв'яжеш, моя доню, з родинкою.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 180	Головні убори: хустка	Родинна обрядовість: весільна
«Вони мене пізнають По моїм білим личку, По рутв'янім віночку, По моїй русій косі, По червонім поясі.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 182	Головні убори: вінок Поясний одяг: пояс	Родинна обрядовість: весільна
«А на старості чорна шапочка з бобрами, А на свашечці тонкий серпанок з квітками. Ой піде Петро та й з Оксаною гуляти, А на Петрові чорна шапочка з бобрами, А па Оксані рутяний вінок з биндами.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 187	Головні убори: шапка, серпанок, вінок, бинди	Родинна обрядовість: весільна
«Ой де ж теї дівчиноньки мати, Що веліла биндочки здирати?»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 188	Головні убори: бинди	Родинна обрядовість: весільна
«Оксаночко-діво, Несуть твоє діло, Як біль білесеньке, Як папір тонесеньке.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 188	Одяг	Родинна обрядовість: весільна
«Закинь той чіпець під стілець, Бо краций вінець, як чіпець.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 188	Головні убори: очіпок, вінок	Родинна обрядовість: весільна
«Оксанко, бійся бога, Кинь шапку до порога, Бо тобі не годиться, Не пристає до лица.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 188	Головні убори: шапка	Родинна обрядовість: весільна

<p>«Я й не гуляла, й не дівувала, Розкоші не зазнала, Першу биндочку мати купила, Я й тої не зносила, Поклала разочок, пішла в таночок Та й на посаді сіла. На посад сіла, на рушник стала, Биндочки поскидала.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 189</p>	<p>Головні убори: бинди</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«В старшої дружки на руці Вишиті шовком рукавці»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 192</p>	<p>Натільний одяг: сорочка, вишиття</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Калину торкнула, калина чвиркнула Та на мою білу пелену, Та на мою чесную голову»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 198</p>	<p>Натільний одяг: сорочка (символ)</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Не журися, матінко, не журися, А в червоні чобіточки узуйся, Топчи вороги під ноги, Заслужила твоя дочка пироги»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 198</p>	<p>Взуття: чоботи</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«Ой ходила та й Оксана по двору, Все черкала спідницею об землю.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 199</p>	<p>Поясний одяг: спідниця</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>
<p>«— Ой чом не ідуть дружечки мої? Ой чом не несуть віночок мені, На мою головоньку? А обізвався молодий, молодий Петрунько: — Ой не плач, не плач, Оксаночко, Ой прийде до тебе дві приданочкн,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 200</p>	<p>Головні убори: вінок, серпанок</p>	<p>Родинна обрядовість: весільна</p>

А принесуть два серпаночки А на твою головочку.»			
«Передибали хлопці В лопушاپій сорочці, Один каже, що телиця, Другий каже, що ягниця, Третій каже — молодиця»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 202	Натільний одяг: сорочка	Родинна обрядовість: весільна
«Оце тії чоботи, що зять дав, А за тії чоботи дочку взяв. (...) Чоботи, чоботи із бичка, Чом ви так не робите, як дочка? Йду па річку — чоботи рипотять, Йду із річки — чоботи хлипотять.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 205	Взугтя: чоботи	Родинна обрядовість: весільна
«А віддала та й усі дочки, Нема кому випрати сорочки.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 206	Натільний одяг: сорочка	Родинна обрядовість: весільна
«А прийшов четвер, Є у матінки чекмен. Ми не підемо й не поїдемо, Поки його пе проп'ємо. А прийшла п'ятниця, Є у матері спідниця. Ми не підемо й не поїдемо, Поки її не проп'ємо.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 210	Верхній одяг: чекмен Поясний одяг: спідниця	Родинна обрядовість: весільна
«А в долині козак лежить. Накрив очі китайкою, Гей, накрив очі китайкою, Гей, заслугою козацькою»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 215	Тканина: китайка	Історична пісня
«Оце тобі, пане Саво, сукні-адамашки, Що ти	«Пісні Поділля», Н.	Тканина: адамашок	Історична пісня

нажив, вражий сину, із панської ласки»	Присяжнюк, с. 218	Одяг: сукня	
«А як їхав, то шапку зняв, низенько вклонився: — Ой прощайте, люди добрі, може з ким сварився (...) Дали йому озбройного коня вороного, А дівчина хустиноньку від серця самого. — Ой як сядеш на сідельце, то втіш своє серце, А як глянеш па хустину, згадай Україну. — Я не буду хустиноньки ні терти, ні м'яти, Тільки буду хустиною сідельце вкривати.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 222	Головні убори: шапка, хустка	Соціально-побутова: лірична
«Марусенька пишна в черевиках вийшла, На поріг ступає, згорда промовляє: — Здрастуйте, козаки! Не єсть ви козаки, Не єсть ви козаки, єсть ви гайдамаки!»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 227	Взуття: черевики	Історична пісня
«Вдова буде шанувати, Медом-вином напувати, В оксамити одягати»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 235	Тканина: оксамит	Балада
«— По риночку ходе, платочком махає, Гей, мені молодому жалю завдає»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 238	Головні убори: платочок (хустка)	Балада
«Коні твої воронії позаїжджувані, Сукні твої гармантові позаходянії, Слуги твої вірнесенькі порозгонювані.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 241	Тканина: гармант Одяг: сукня	Балада
«— А йди, біжи свою доньку на смерть наряжати.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 245	Одяг: символ	Балада

«Бери коні за поводи та в конюшеньку веди! Бери плаття шовковое, йди на Дунай попері»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 252	Одяг: плаття	Балада
«Коли моя сестра бідна, Прийде вона в сірій свитці, Наробить стида моїй жінці. (...) І сусіди-приятелі, Тесть і теща в жупанинці, А ти будеш у свитинці.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 254	Верхній одяг: свита, жупан	Балада
«Чорноморець, мамцю, їде, А ж семеро коней веде. На восьмому вороному, У жупані дорогому.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 256	Верхній одяг: жупан	Балада
«Скинув чумак сіру свиту, скинув ще й жупап, — Воли ж мої, круторогі, гей, гей, хто ж вам буде пан? Скинув чумак сіру свиту, скинув ще й кожух, А сам припав к сирій землі, гей, гей, оддав богу дух.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 261	Верхній одяг: свита, жупан, кожух	Соціально- побутова: лірична
«— Виший, виший чорним шовком тонку білу сорочку. — Ой нащо тобі, милий, тонка біла сорочка, У Варшаві на риночку висить мундир на кілочку.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 269	Натільний одяг: сорочка, вишиття	Соціально- побутова: лірична
«А прийде субота — все людська робота, А прийде неділя — сорочка не біла»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 273	Натільний одяг: сорочка	Соціально- побутова: лірична
«Ой ви, хлопці- риболовці, дам вам полотна льняного, Ой витягніть сина мого, хоча й неживого»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 274	Тканина: полотно	Соціально- побутова: лірична

<p>«Від неділі, до неділі мусим панщину робити. А в нашого оконома шовкові онучі, Заплакала вся громада, із панщини йдучи. А в нашого оконома з шовку рукавиці, Цілий тиждень на панщині дівки й молодиці.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 275</p>	<p>Взуття: онучі Акcesуари: рукавиці</p>	<p>Соціально-побутова: лірична</p>
<p>«Умиємось, серденько, обоє разом. Моя хустина шовками шита, Утремося, серденько, хоч буду бита.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 284</p>	<p>Головні убори: хустка</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>
<p>«Косо ж моя русявая, а в тій косі бинда, Любить мене гарний хлопець, всім дівчатам кривда.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 284</p>	<p>Головні убори: бинда</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>
<p>«їхав козак дорогою, мусів шапку зпяти. Шапочку ізнявши: «Помагай-бі, женче!»(...) По всім селі стала, по всім городочку, Що дівчина козакові вишила сорочку.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 286</p>	<p>Головні убори: шапка Натільний одяг: сорочка, вишиття</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>
<p>«В багатії дівчиноньки намисто на грудях, Попід гору несе воду — хрипить її в грудях. А в бідної дівчиноньки одна коралина, Попід гору несе воду — цвіте, як калина. А в бідної дівчиноньки намиста немає, Попід гору несе воду, як мак процвітає.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 289</p>	<p>Прикраси: намисто, коралі</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>
<p>«— Ой люблю я, люблю дівчину попову, Гей, обіцяла дати да й хустку шовкову. Обіцяла дати, казала пождати»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 298</p>	<p>Головні убори: хустка</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>
<p>«— Гей, за Дунайком полотно білила,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н.</p>	<p>Тканина: полотно</p>	<p>Родинно-побутова: лірика</p>

<p>Гей, там я, мати, вінок, вінок загубила. Гей, їхав, мати, козак молоденький, Гей, а взяв з мене вінок, вінок рутв'яненийкий. Гей, а взяв з мене рожевую квітку, Гей, наклав мені сирю..., сирову намітку.»</p>	<p>Присяжнюк, с. 350</p>	<p>Головні убори: вінок (символ) Головні убори: намітка</p>	
<p>«Веде милий кращу мене, як рожеву квітку, Кладе мене в домовину під білу намітку.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 333</p>	<p>Головні убори: намітка</p>	<p>Родинно- побутова: лірика</p>
<p>«— Ой діду мій, Пархоме мій, А в що ж я буду цих діток узувать? — У постольці, бабко, у постольці, любко, У постольці, бабусенько, сивая голубко. — Ой діду мій, Пархоме мій, А де ж тих постольців братъ? — А із лика, бабцю, а із лика, любко, А із лика, бабусенько, сивая голубко.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 472</p>	<p>Взуття: постолы</p>	<p>Жартівливо- танцювальна</p>
<p>«Пішла біда попід ручки, вкрала собі дві сорочки, Пішла біда у крамницю, виміряла на спідницю. Сіла біда на стільці, узулася в постільці, Сама з себе дивується, що в хороші узується.»</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 479 (зап. 1946)</p>	<p>Натільний одяг: сорочка Поясний одяг: спідниця Взуття: постолы</p>	<p>Жартівливо- танцювальна</p>
<p>«Поперу хуста у милі, Свекруха каже, що в глині,</p>	<p>«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк,</p>	<p>Головні убори??</p>	<p>Родинно- побутова: лірика</p>

Поперу хуста у лузі, Свекруха каже — в калюзі»	с. 383 (зап. 1962)		
«Шур-бур попід стіл, Найшла чобіт ще й постіл, Ой спасибі, що найшла, Узулася та й пішла.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 487	Взуття: чоботи, постоли	Жартівливо- танцювальна
«Полюбила такого, що не має нічого, Ані свити, ні кожуха, а пристала моя душка.»	«Пісні Поділля», Н. Присяжнюк, с. 488	Верхній одяг: свита, кожух	Жартівливо- танцювальна: приспівка
«Макар п'яний, свита в глині, куму свою проважав»			
«— Кіснички мої, уплітки мої! Де ж я вас подіваю?»	«Весілл я», т. 1, с. 234	Головні убори: кісники, уплітки	Родинна обрядовість: весільна
«Віночку мій перловий, Держись близько голови. Як ти з голови спадеш, То й навіки пропадеш.»	«Весілл я», т. 1, с. 237	Головні убори: вінок	Родинна обрядовість: весільна
«Jeji zdybujut, szapky zdiymajnt, Oj daj Boże, szapky zdiymajnt, jeji pytajut: Oj daj Boże, czy ty cariwna, czy koroliwna Oj daj Boże, ni ja cariwna, ni koroliwna, Oj daj Boże, bat'kowa doczka, jak panianocaka. Oj daj Boże.»	Збірни к, с. 144	Головні убори: шапка	Календарна обрядовість: колядка
«Marusia motyłasia peród prestolom, aż widczyniano carskiji worota i wyszow pip u zołotoji rasi z kadyłnyceju. — „Maruszóneja, Maruszónrja! czom do mene ne prychoźdóneja?" śpiwaje pip.	Збірни к, с. 234	Поясний одяг: штани Тканина: полотно	Народна проза: оповідання

<p>— »Bojałasia cucyka-mucyka, boja łaś cucyka-mucyka". — „A toj cucyk mucyk ta buw prywiazanyj!" — „Ja hriszna ne znała, ja hriszna ne znała", mółytsia Marusia. — „A ja wse ceje ponimeneja", czytuje diak, stojaczy na klyrosi. — „Mowczeneja, mowczóneja diaczeneja, to dam polotna na sztaneneja!"»</p>			
<p>«„Žinko moja. hółubko, jicliaw ja do młyna., taj troszky zdrimnuw na wozi; prysnywsia meni son dywnyj: bud'toby w naszoji wowni mil zawełasia. Prokynuwsia ja, taj dumaj sobi: wernusia ja do domu, nechaj moja prącia ne propade! Wstańno žinko, ta zahrij ukropu, budem wownu paryty"»</p>	<p>Збірни к, с. 235</p>	<p>Матеріал: вовна</p>	<p>Народна проза: оповідання</p>
<ul style="list-style-type: none"> • «Moroz až triskotiw, ludę topyły w peczi, obkładały stiny sołomoju, zatulały wikna, a stari baby i dity vyhriwałasia na łežankach. Mužyky wdiahały kożucha z teplymy onuczamy.» • «Czerez sełó proiždżaw jakyjś wełykyj pan. Kożuch na niomu dobryj, szapka dobra, czotyry koni w karyti, baranyceju wkrywsia.» • «Pan staw, taj dumaje sobi u hołowi: meni u futri chołodnuwato, a win że hołyj!» • «Skynu w kożuch, skynu w 	<p>Збірни к, с. 235</p>	<p>Верхній одяг: кожух, бараниця Взуття: онучі Головні убори: шапка</p>	<p>Народна проза: оповідання</p>

odeżu, skynu w i resztu. — Tohó tilky czekaw cyhan»			
«W toji mynuti kałytk wypala u nioho z chałata, a muzyk schopyw i schowaw.»	Збірни к, с. 237	Плечовий одяг: халат (одяг євреїв)	Народна проза: оповідання
<ul style="list-style-type: none"> «Ja tobi rubli dam, ty ostawysz meni swij kozuch pid zastaw, a w oseny przyjdziesz, przyniesiesz meni dwa karbówańci taj kozuch sobi woźmecz". — Muzyk zadumawsia, zniaw szapku, w hółowu poczuhawsia taj każe: „Nu, Boh z wamy, nechajże budę po waszomu» «„Tobi w oseny i podat', i żinka, i detynka, i czóboty, i wsiaczyna!» 	Збірни к, с. 239	Верхній одяг: кожух Взуття: чоботи	Народна проза: оповідання
«Mołodyj podywywsia z pid oka na diwczynu, szczo sediła pid wiknóm i wyszywała w pialciach»	Збірни к, с. 239	Виготовлення одягу: вишивання	Народна проза: оповідання
<ul style="list-style-type: none"> «Ty, hołubko, zbery swoju odeżu, połotnó, hroszi, szczo tilky no majesz, taj czekaj mene o piwnoczi» «Zibrała baba usi swoji weszczi: soroczky, spidnyci, kozuchy, postelu, hroszi i vse swoje dobro» «Ne żurysia, moja krasna, budut i byndoczky, budę i winók; idy ty w chatu ta rozplitajsia , a ja 	Збірни к, с. 240	Матеріали: полотно Натільний одяг: сорочка Поясний одяг: спідниця Верхній одяг: кожух, свита Головні убори: бинди, вінок	Народна проза: оповідання

<p>pojidu za bujaramy i za starostamy»</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Czołowik potiahnuw do sebe żinku, wkryw jeji swytoju taj zasnųły oboje.» 			
<ul style="list-style-type: none"> • «Buw sobi czołowik i żinka — oboje ne chtųły niczoho robyty: czołowik chodyw w podertych sztanach, bo nikomu buło ich praty i łataty, a na żinci bula taka, soroczka, szczo i raky jeji ne jmiłybsia.» • «„Idy no czołowicze na sełó, ukrady husku, taj kupysz meni na jarmarku soroczku; bo wże baczyt i Boh i ludę, szo jak jedna wira, tak jedna na meni soroczka i tają poderta".» • «Dity pobaczyły bat'ka jeszcze iz daleka, taj kryczat: „Mamo! mamó! tato husku nesut! — Maty stała koło peczi, taj dumala o soroczci, szczo jeji czołowik z mista nese, — „Niczoho to, szo wużka, aby łysz dobra". — Taj skydaje z sebe dranu soroczku, taj mach jeji w picz.» 	<p>Збірни к, с. 242</p>	<p>Натільний одяг: сорочка</p>	<p>Народна проза: оповідання</p>
<p>«Porad'te babko serce, porad'te, nechaj wam Hospód' daje use dobre, a ja wam dam i jisty i pyty i połoteńcia na soroczku ne pożałuju»</p>	<p>Збірни к, с. 244</p>	<p>Матеріали: полотно Натільний одяг: сорочка</p>	<p>Народна проза: оповідання</p>

<p>«Pryjszów kum do kumy, a kuma stoit posered chaty, hoła holineńka tak jak jeji maty na świt porodyła, łysz rójasom pidperezana. — Kum zawstydwawsia , aż jomu świczky w oczach stały; ne śmije kumu pytaty, szczo to za przyczyna, tilky zaczaw kumi rożkazuwaty tak: „Pryjszów ja kumo, raz do jednoji žinky, a wona sedyt hoła jak pałec”. — „O ce sprawdi! hoła? i wstyda i soroma jeji ne buło; nechaj ja, to choc pidperezana"»</p>	<p>Збірни к, с. 245</p>	<p>Поясний одяг: пояс</p>	<p>Народна проза: оповідання</p>
<p>«Кому воля, кому неволя? -А дівчатам та своя воля, - За хусточку, та на вуличку, За віночок та й у таночок.»</p>	<p>«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 139</p>	<p>Головні убори: хустка, вінок</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«А в нашого Шума зелена шуба. (...). Чекай, доню, до суботи, Буде шуба щей чоботи. А субота вже минає, Дівці шуби ше немає»</p>	<p>«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 162</p>	<p>Верхній одяг: шуба Взуття: чоботи</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>
<p>«-Ти, вулице, ти широкая, Чому трава не зелена? -Як мені зеленою бути, Ой як мене гуси ззіли (..) А дівчата притоптали Червоними чобітками, Золотими підківками. (...) Молодиці притоптали Чорними чобітками, Срібними підківками. (...) А парубки притоптали</p>	<p>«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 170</p>	<p>Взуття: чоботи, постоли, онучі</p>	<p>Календарна обрядовість: веснянка</p>

Постолами та вергунами, Сукняними та онучами.»			
«А парубкі походили Босими та й ножиськами, Довгими постолиськами. (...) А дівчата походили Червоними чобіточками, Золотими підківочками.»	«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 172	Взуття: постоли, чоботи	Календарна обрядовість: веснянка
«Ой ходила дівчинонька по полю, Вибирала пшениченьку з куколю. Їхав козак дорогою, шапочку зняв: -Боже тобі, дівчинонько, помагай!»	«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 223	Головні убори: шапка	Календарна обрядовість: купальська/петрівчана
«Ой їхав же той Іванко, шапку зняв: -Боже тобі, Гануню, помагай!»	«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 225	Головні убори: шапка	Календарна обрядовість: купальська/петрівчана
«Вбито його, вбито, Затягнуто в жито, Червоною китайкою Личенько накрито.»	«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 333	Тканина: китайка	Балада
«-Сосідонькі, добрідонькі, Перекажіть неньці, Нехай іде їдиницю На смерть наражати. (...) Прибігає стара ненька Під новії сїни, А вже дочку нарадили, Вечеряти сїли.»	«Народні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 346	Одягання	Балада
«Взяв я свою жінку за рукав	«Народні пісні	Натільний одяг: рукав	Балада

Та й повів я її на Дунай»	Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 348		
«Як не даси, мій батьку, за його, - Готуй гострий ніж на його, А для мене шовковий платочок, - Зав'язати дурний розумочок.»	«Народ ні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 476	Головні убори: шовковий платочок	Родинно- побутові: лірична
«-Ой дай мені, моя мати, червоного пояса, Бо почула на гулиці хлоп'ячого голоса. Ой дай мені, моя мати, вишитую сорочку, Грають хлопці на дудочку в вишневому садочку.»	«Народ ні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 479	Поясний одяг: пояс Натільний одяг: сорочка	Родинно- побутова: лірична
«Ой не стій під вікном, не варувайся, Вийди в хатку, здійми шапку та й поздрастнешся.»	«Народ ні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 582	Головні убори: шапка	Жартівливо- танцювальна
«Батько череду займає, ай, сі-тір-дай-дом, На гармонію син грає, ай сі-тір-дай-дом. Маліновая сорочка, ай, сі-тір-дай-дом, В хаті хліба ні кусочка, ай, сі-тір-дай-дом.»	«Народ ні пісні Вінниччини» , Л. Єфремова, с. 610	Натільний одяг: сорочка	Жартівливо- танцювальна
«А скупавши, в шовковее сповила, А сповивши, в яселечка вложила.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 16	Тканина: шовк	Календарна обрядовість: колядка
«Ви, коляднички, знімайте шапки, Прийшли до тебе колядувати.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 19	Головні убори: шапка	Календарна обрядовість: колядка

«До батенька по коника, До матінки по сорочку, До дівчини по хустинку.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 23	Натільний одяг: сорочка Головні убори: хустка	Календарна обрядовість: колядка
«Сім пар чобіт він стоптав, До тещеньки протоптав.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 31	Взуття: чоботи	Календарна обрядовість: веснянка
«Близ тещин двір ходить, По сім пар чобіт носить.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 32	Взуття: чоботи	Календарна обрядовість: веснянка
«Крає рушнички з китаєчки, Дає старостам подарочки. А Іванові з торочками, Ой щоб не гуляв з дівочками. А я торочки повтинаю, Таки з дівками погуляю.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 34	Тканина: китайка Тканина: рушник, торочки, символ Виготовлення : краяти рушник	Календарна обрядовість: купальська
«Що й на рушнички не напярала. А вже Івана сподобала. Що й ще рушнички на верстаті, А вже дівчина в його хаті.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 35	Тканина: рушник тканий, символ Виготовлення : прядіння, верстат	Календарна обрядовість: купальська
«Бо на мому серденьку жаль буде, Що на мені віночка не буде.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 42	Головні убори: вінок (символ)	Родинна обрядовість: весільна
«А їхав Іваня, шапочку ізняв. Боже тобі, Ганнуню, допомагай.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 45	Головні убори: шапка	Родинна обрядовість: весільна
«Я ж кохана аж ізмалечку, Довели мене аж до вінечку.»	«Пісні одного села...», В.	Головні убори: вінок (символ)	Родинна обрядовість: весільна

	Дубравін, с. 48		
«Та й купити своїй сестрі гребінець, Розчесати косу русу під вінець.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 49	Головні убори: вінок, символ	Родинна обрядовість: весільна
«Ой були ми в церкві Та бачили диво. Два вінки на стільці, Третій на голівці.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 51	Головні убори: вінок, символ	Родинна обрядовість: весільна
«Перевеслом підперезався, До короваю взявся.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 56	Одягання: підперезування	Родинна обрядовість: весільна
«Світилка - шпилька при стіні, На ній сорочка не її, Всю ніч бояри не спали, Світильці сорочку латали.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 58	Натільний одяг: сорочка	Родинна обрядовість: весільна
«Тримай в світлоньці, як у віночку, Рушник на кілочку.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 59	Головні убори: вінок (символ) Тканина: рушник	Родинна обрядовість: весільна
«А ви, котки, не ходіть, Людям шкоди не робіть, А вчіться робити, Черевички шити.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 65	Взуття: черевички	Колискова
«Не вчись, котку, красти, А вчися робити, Черевички шити.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 67	Взуття: черевички	Колискова
«Широка дорога розлягається, Чого дівка гарна? - Бо вбирається.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 91	Одягання	Родинно-побутова: лірична
«Ходила дівчина в вишневім садочку,	«Пісні одного	Натільний одяг: сорочка	Родинно-побутова: лірична

На руках носила вишиту сорочку.»	села...», В. Дубравін, с. 95		
«Ой мабуть дівчина Віночка жаліла.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 98	Головні убори: вінок (символ)	Родинно- побутова: лірична
«Як я тебе брав, намисто було, Тепер твоє личенько усе змарніло.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 101	Прикраси: намисто	Соціально- побутова: рекрутська
«Іванюшу й Василя І в китайку сповила, І в корабель вложила.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 113	Тканина: китайка	Балада
«В тій больниці Маруся лежала, Чорним шовком головку в'язала. А хто мені чар-зілля достане, Той зо мною на рушничок стане.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 116	Тканина: шовк, рушник (символ)	Балада
«Переверну кожушину догори, Тай попхаю ноженьки в рукави.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 119	Верхній одяг: кожух	Жартівливо- танцювальна
«Замотаю в юбку, Заховаю в грубку.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 123	Верхній одяг: юбка	Жартівливо- танцювальна
«Як приходжу додому та й боліти стала, Біленькою хустиною голову зв'язала.»	«Пісні одного села...», В. Дубравін, с. 124	Головні убори: хустка	Жартівливо- танцювальна
«А ти мені наказав, щоб я дітей вчила, в школу посилала, а чим я їх буду годувати, в що буду одягати – ти не сказав.»	«Голосі ння, тужіння, плачі...», М.	Одягання	Голосіння

	Дмитренко, с. 20		
«А хто ж їх тепер годуватиме? Вони ще ж нещіпні заробити. А в що вони взуватимуться, а в що вдягатимуться?»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 26	Взуття Одягання	Голосіння
«Встань, господине, встань, розпорядися, навчи їх, як жити без батька, без матері. А хто їм сорочку випере, хто їх облатає, обіськає?»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 31	Натільний одяг: сорочка	Голосіння
«Ой дівчата-подруженьки, зайдіть в хату та подивіться: лежить наша молодуха, всеньку лаву залягла. І не вона вам бинди дасть, а я вам їх роздарую, бо моїй дочечці не треба вже.»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 33	Головні убори/прикраси: бинди	Голосіння
«А ми ж тихо жили, ні з ким не бились, не сварились, а тільки й того, що гірко працювали, чужу ниву жали, в чужу клуню клали, чужий кужіль пряли, в чужу скриню дбали, а все від дітей помочі чекали, ...»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 35	Виготовлення: прядіння	Голосіння
«А десятеро ж наших діток, як курчата малі, стоять коло тебе й не знають ще всього лиха, що їх без батька чекає. А хто ж на них заробить, а хто ж їх взує, нагодує, до розуму доведе, подружить?»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 46	Взуття	Голосіння
«А подружечки принесли квіточки, віночки, стрішають тебе з биндочками, а гилечко тобі вбрали, а коровай спекли, а ти не глянеш, не поглянеш, лежиш байдуже.»	«Голосіння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 73-74	Головні убори/прикраси: вінок, бинди	Голосіння

«А твої ж биндочки я твоїм подруженькам роздала [...]»			
«...а свій хліб ти то мірками, то півмірками виносив до Хайки за горілку. А я робила на верстаті та дітей годувала.»	«Голосі ння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 82	Виготовлення: верстат	Голосіння
«...а ми, бабуню, принесли Вам хусточки. А ми думали дати Вам ці хусточки за живоття. (...) А ми ж Вас терновими хусточками вкрили. А ми Вас хотіли ними обдарувати на Ваші 82 роки, а довелося Вас ними вкривати на смертній постелі.»	«Голосі ння, тужіння, плачі...», М. Дмитренко, с. 104-105	Головні убори: хустка	Голосіння

Додаток 2.

25. Kumà pidperèzana.

Pryjszòw kum do kumy, a kumà stoit poseréd chaty, hoła holneńka tak jak její maty na świt porodyla, łysz pójasom pidperèzana. — Kum zawstydawsia, aż jomù świczky w oczách stały; ne śmije kumy pytaty, szczo to za pryczyna, tilky zacząw kumi rozkàzuwaty tak: „Pryjszòw ja kumo, raz do jednoji žinky, a wonà sèdyt hoła jak pałec“. — „O ce sprawdi! hoła? i wstyda i soromà její ne buło; nechaj ja, to choc pidperèzana“.

Додаток 3.

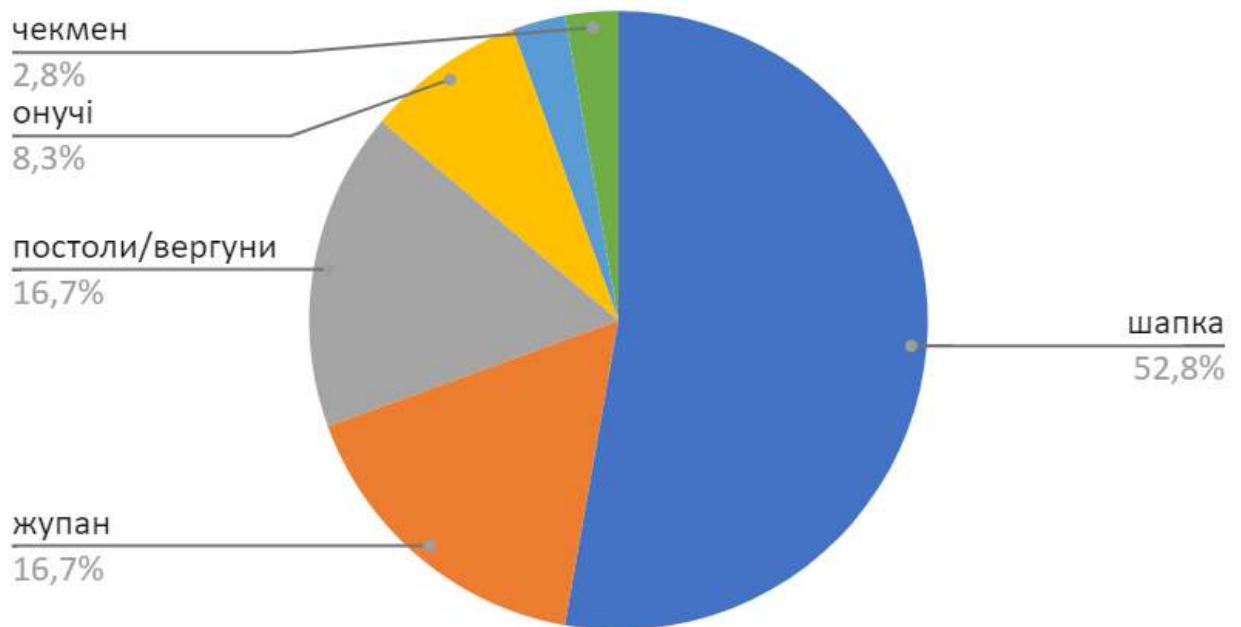

Мешканці Біливецького товариства

Додаток 4.

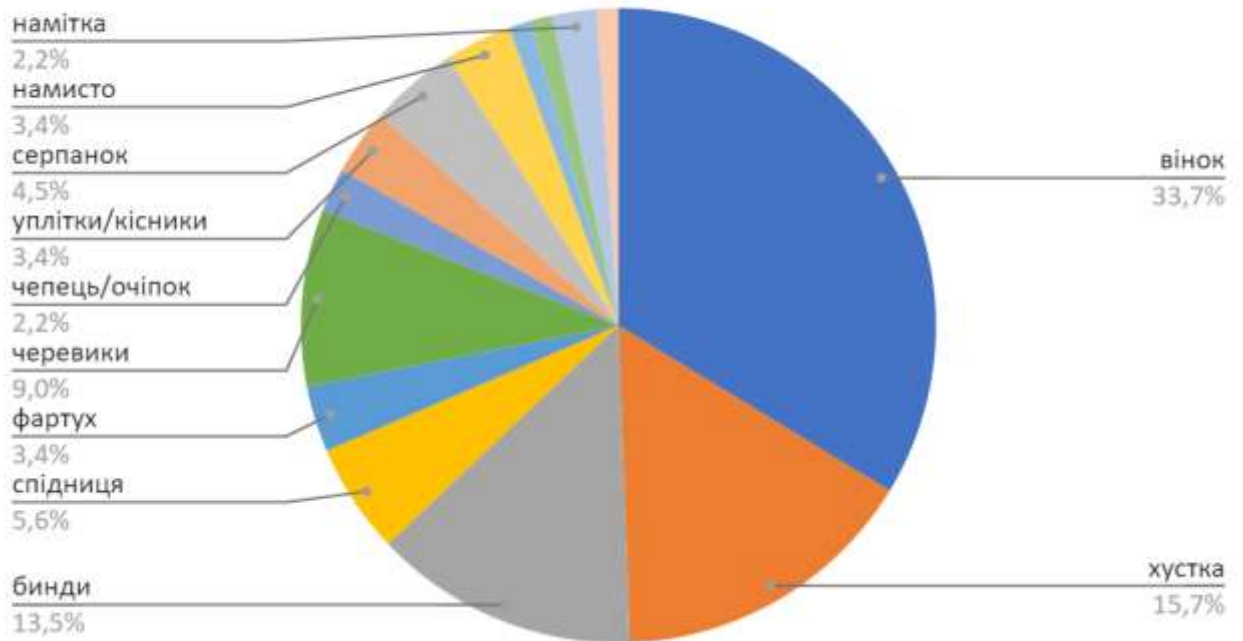
4.1

СПІВВІДНОШЕННЯ ЧОЛОВІЧОГО ОДЯГУ

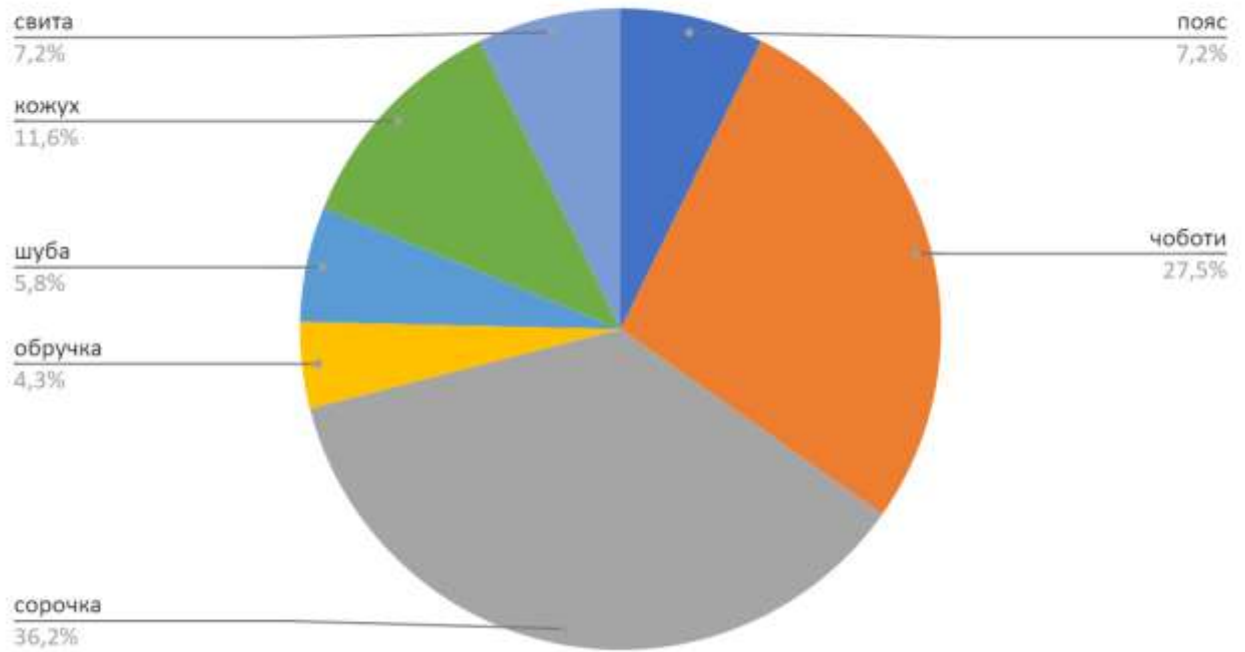
4.2

співвідношення жіночого одягу

4.3

співвідношення універсального одгу

Додаток 6.

Села	59	15	44	8	51	255
Старостинці						
професія	кількість представників	кількість жінок	кількість чоловіків	кому основний промисел	кому додатковий	кількість дворів (родин)
ткач	19	1	18	3	16	163
чоботар	3	0	3	0	3	
шиття свит	1	0	1	0	1	
	23	1	22	3	20	
Гопчиця						
ткач	13	2	11	0	13	92
чоботар	11	0	11	5	6	
шиття сорочок/мережива/поликів	6	6	0	0	6	
вишиття рушників	6	6	0	0	6	
	36	14	22	5	31	
Погребищі						
ткач	16	4	12	7	9	1290
чоботар	173	1	172	72	100	
заготівельник взуття	2	0	2	2	0	
шапочник	8	0	8	8	0	
кралець	103	1	102	61	42	
торговець хустками	1	1	0	1	0	
торговець поясами	2	0	2	2	0	
торговець тканинами	1	0	1	1	0	
"красильщик"	3	0	3	3	0	
торговець готовим взуттям	2	0	2	2	0	
вишиття рушників	61	61	0	1	66	
вишивання поликів	1	1	0	0	1	
	312	69	304	160	218	

Додаток 7.

7.1

Жінка 38 років. Містечко Погребище Бердичівського повіту, Київщина. Не пізніше 1867 р. (з колекції РЕМУ, 8764-2904)

7.2

Жінка 30 років. Містечко Погребище Бердичівського повіту, Київщина. Не пізніше 1867 р. (з колекції РЕМУ, 8764-2905)

7.3

Дівчина 18 років. Містечко Погребище Бердичівського повіту, Київщина. Не пізніше 1867 р. (з колекції РЕМУ, 8764-2902)